

FREE THOUGHT.

Mēnesinis Iliustruotas Mokslo ir Literatūros Laikraštis, leidžiamas Bendrovės "Laisvoji Mintis" Scranton, Pa.

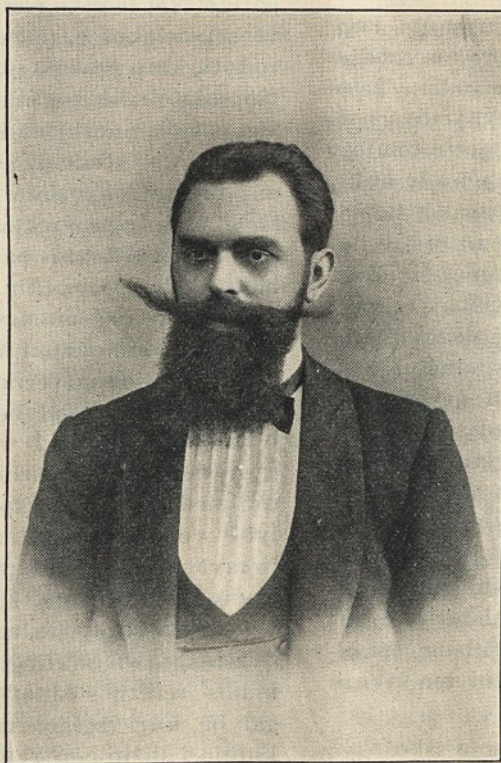
Entered as Second Class Matter at the Post Office at Scranton, Pa., under the act of March 3, 1879

No. 29

Scranton, Pa., Liepos, (July) mėn. 1912 m.

III Tomas

Manager Dr. J. Szlupas, 1419 No. Main Ave., Scranton, Pa.

J. NAUJALIS

Lietuvis muzikininkas ir kompozitorius, [Kaune].

J. Šliupas.

Ką laisvamanyba stato vieton krikščionybės?

UNINGAI prisipyre klausia laisvamanių: „ką jūs galite duoti geresnio vieton krikščionybės? Jūs atimat nuo mūsų šventąjį raštą (bibliją), pasmerkiate mūsų dievą ir jo tvėrimą svieto, mūsų išganytoją ir mūsų dangų; tad ką jūs žadate žmonijai duoti vietoje to viso?“ Reikia pripažinti, kad toks klausimas yra svarbus ir ištikrųjų vertas, kad į jį duoti platesnį ir nuodugnesnį atsakymą, kuris ne vieną tomą galėtų užimti ir suteiktų daug vertesnių ir raiškesnių veikalų, negu kad rinkinys vaikams pasakų, koku yra biblija. Bet čia trumpam straipsnelyje taipgi, bent paviršutiniai, paaiškįsime, ką laisvamanyba žmonijai ne žada, bet tikrai neša.

Pradėsime nuo šventraščio žadamų gerumų. Paprastas krikščionis mano, kad šventraščio pasakos yra dievo žodžiai, ir kad tos pasakos turi būti kelrodžiu žmogaus gyvenime. Vėliausias katalikų bažnyčios *credo* pasako, kad „dievas yra autoriumi senojo ir naujojo įstatymų“, o protestonų ir reformatų bažnyčios ir ne kitokią giesmę gieda. Laisvamaniai tokios pasakos nepripažįsta teisybe, žinodami, kad šventraščio autoriais buvo žmonės, kurie menkiausias nuovokos apie šandien žinomąjį mokslą neturėjo, rašydami „dieviškąjį raštą“. Jau nuo gadynės Tamo Paine laisvamaniai tikrai prirodo, kad biblija yra surašu tik Žydu tautos minčių, jausmų, vilčių ir pasiilgėjimų. O juk tolygių šventraščių netruksta ir pas kitas tautas iš visokių gadynių, pradant nuo senovės Aigypso, ir Indijos, baigiant su Juozu Smithu ir poniu Eddy. Tas visas kningas mūsų laikome natūraliu padaru gadynės, kurioje jos atsirado, ir ten randame užrašus jų žinijos ir jų nežinios, jų išminties ir jų kvailybės. Tokiu budu mūsų atmesdami šalin bibliją ne kaipo pasakų kningą, kuri Žydu istorijoje gal turėti savo vertę, bet atmetame ir pasmerkiame įpasakojimą krikščioniams, buk biblija yra koku ten šventu „dievišku“ raštu.

Ką vietoje Žydu mythologijos ir prozajiškos jų poezijos laisvamaniai gal duoti tautoms? Visupirma kiekviena tauta turi savo atskirą mythologiją, istoriją ir poeziją, darančias pagrindą jų kulturai; biblija čia nė kiek nereikalinga. Vietoje biblijinės filosofijos mūsų nurodome ir vedame į didelį mokslų kningyną, kurį visai žmonijai parengė bėgyje pastarų 400 metų garbingi mokslavyriai, genijai išminties ir visapusiški mokslo tyrinėtojai!

Žydu bibliją galima prilyginti prie nedidelio ryšu-

lio gražių gėlių, labai tankiai perpintų nešvariomis dvokiančiomis piktžolėmis, o mūsų siulomoji literatura — tai augantieji ir žydintieji kvietkynai gelių-gėlialių, be perstojimo besidauginančių.

Tai-gi ažuot biblijos, kurioje mažai terasi grožės ir teisybės, įgytos tik vienu Žydu tautos, mūsų siulome išmintį ir tikrą šviesą, kurią igijo visos žmonijos mokslinčiai iki šių laikų ir kurią dar sutvers ateityje.

„Na, gerai, tars dar religijos apginėjas, „sutinku, kad biblija netinka, bet juk laisvamaniai ir patį dievą atmeta šalin. Ką jūs duosite į jo vietą?“, Šiaip ir taip šnekant mums vis-gi rodosi, kad krikščionis turėtų but dėkingi, kad paliuosuojame jų protą ir sąžinę nuo to biblijos sutverto baisuno, kuris persekioja, vergia ir kankina savo tikinčiasias avelas, kurios menkiausias tikrumo neturi, kame ir koks tasai jų viešpats.

Tasai tamsios nežinios viešpats pirma sutveria panašiu į save milijonus žmonių, o paskui nulemia jiems nepabaigtiną buvį nepabaigtinose kankynėse pragare; tasai sargas krintančių žvirblių ir rokuotojas plaukų ant galvos, net ir savo parinktinių niekad neateina suraminti jų nelaimėse, palengvinti sunkiame padėjime, ir nurodyti, kaip apveikti negerovę. Ans „asmuo“, nuo kurio, sako priklausą mūsų gyvata ir buvis su visais jo skausmais, nuoskriaudomis, kentėjimais, vargais ir kovomis, — tas visaleidž as viešpats be kruptelėjimo sėdi ant savo diemantinio so-to, linksminamas allelujomis išrinktųjų ir prakekiamas aimanavimais pasmerktųjų. Žinoma, kad tokius pavyzdžius teisingos doros auklėjimo mokslas pasmerkia, nes toks budas tik žvėriškumą ir charakterio žemumą žmoguje teišvysto. Tai-gi ir laisvamaniai, atmesdami hetikusį raštą—bibliją, atmeta sykiu ir biblijos sutvertą dievą, statant jo vietoje nesuypatintą gamtos galybę, kuri tūno esybėje viso, kas esti, ir amžinai trisiasi ir veikia, ko jokios maldos atmamyti, nei jokie pagarbinimai negal nieką nukreipti kiton pusėn, kas savo apsiskirtu keliu rieda. Ir tos galybės veikmę mūsų galime ispėti tikrai ir aiškiai, galime itėmyti iš lengvo besiplėtojant augštylink: iš nebulų į saules, žemes ir orą, į moneras ir į žmogų; naje—pirma visoko į pilkąją medegą smegenių,—vienintėlį tverėją dvasios, tą stebuklingiausį iš visų dalykų, su kuriuomi mums reiktų susipažinti. Ir toji didi ir stebuklinga galybė, kuri regimai visur randama, kame ir kuomet įsikunija į sužiningą gyvybę, visuomet kreipia gyvius įieškoti to, kas jiems yra labu, o vengti to, kas jiems yra kenksmingu. Ir tatai bene bus didžiausioji ir nuodugniausioji moralė teisybė, kurią kuomet-nors žmogus susėkęs, o ta teisybė mums brangintinesnė, negu visos teozofijos. Nesa aišku yra, kad apsirėiškianti vietoje galybė neturi blogų siekių, nors jų atsiekimai ir menkiausieji butų, ir kad nors ji nevisuomet yra gera daranga, bet visuomet gero linkinti, labo trokštanti. Ir čtai čion žmogaus smegenių cėlės ir laisvamanių religija

ateina dabar, kada aiškiai pamatome, jog gyvename sviete, kuri daug geriau pažįstame visumoje, negu toji visuma pažįsta mus: sviete, kurs apreiškia savo linkmes tai mummyse, tai musų apielinkėje —vienos linkmės patraukiančios laban, kitos nelaban, piktan, ir nuo musų priguii anas glamonėti, o kitas stabdyti ar naikinti, ne dėlko kito, kaip tik kad svieto sužiniškoji gyvastva kiltų augštyn prie augštesnės ir laimingesnės lygmalės. O tokį plėtojimąsi remti, reiškia platinti vienintėlę tikrą ir naudingą religiją. Šitoji religija mums išrodo kiltesnė už krikščionybę tiek pat, kiek išmintis yra kiltesnė už įsitikėjimą, o žinia už nežinią. Toji religija nereikalauja garbint, kad nuraminus aršumą kokio ten dievo ir išmeldus jo malonumą, tik reikalauja protavimo, kad išmintingai suprasti galybę apsireiškimų musų sviete, ir pagelbėti jai, kad didėtų gerovė visos žmonių šeimos. Jaigu gali šnekėti apie kokią apveizdą, tai toji neateina iš lauk, bet tai musų pačių išmonė ir troškimas labo, kilantis musų sieloje; svietas esti išganomas ne maldomis ištikimųjų bažnyčios, bet darbais išmanėlių ir geruolių.

Pasmerkdamį krikščionių dievą, męs. laisvamaniai, atmetame sykiu ir pasakas apie "dievo tvėrimą svieto iš nieko". Iš nieko tik niekas tegali but sutvertas, o tokiu iš nieko sutvertu nieku tik ir yra pats dievas, kuri žmogus savo vaidentuvėje sau susitvėrė kitaip dar nemokėdamas sau išaiškint gamtos apsireiškimų. Tai gi ne joks dievas visatą tvėrė, bet visata tvėrė iš smulkiausio atomo išvystydama žmogų su jo smegenimis, o tų smegenų veikmė — mintis susitvėrė dievą del išsiaiškini mo nesuprantamų apsireiškimų. Kad tie gamtos apsireiškimai labai tikrai mokslu yra išaiškinami, tai kiekviens teisingas, mokslą žinantis žmogus neišdrįs įpaskoti, kad svietas yra sutvertu per kokį ten nesuprantamąjį ir neišaiškinamąjį dievą, tik pasakys, kad visata, kuri negal turėti pabaigos, neturi ir pradžios, kad ji yra amžinų-amžina, nes joje be paliovos veikia spēka, šiluma ir judėjimas, kurie vienas kitą tveria, vienas nuo kito pacina. teikdami gyvybę ir medegos veikmę. Medegoje męs išiurime spēką, veikiančią įstatymišku budu. Phyziko-chemišku budu prasidėjo gyvastinė akelė ir, bėgant milijonams metų, pradiniai gyviai atsirado vandenyje, kurs apsiatė žemę. Pirampradžioje tie gyviai buvo tik kristeliai gyvos medegos, neturintie jokio tam tikro pavidalo, bet laikui bėgant iš jų išivystė ir susipavidalavo augštesni gyviai ir gyvunai. Iš viencelių gyvių kilo daugeliniai, myriaduose formų. Kempės atsirado, ir koralai, ir jurų anemonės, ir gyviai sugebiantie šliaužti ar plaukti. Pamažu veislės vystėsi ir kilo augštyn iš žemų, iš prastų persimainydamos į augštesnes, į sukrautinesnes rūšis; iš "skilvegyvių", su viena žarnele, arba su viena kuno atvara, išsivystė skilvegyviai, turinti antrą "peritoneališką" atvarą, kurioje emė išsitverti organai: inkstų, širdies ir kitų struktūrų. Formos taikėsi prie apystovų. Atsirado daugelis kirminų, tarp jų

parazitiškieji, kaip lisninkiniai, stugakirmės (taenia) ir t.p.; tytveikos pernaruočių gyvių, skorpionai, vėžiai ir giliantieji vabzdžiai; o viršiausiais iš jų laikui bėgant iš ankstybųjų nugarkaulinių gyvių pastojo žuvys ir amphibiai. Atskylanti prie amphibių lygmalės šaka sudarė šliaužlius (tarp jų pythonus ir alligatorius), o vėliaus paukščius; kuomet stuobris gyvuolių medžio pakopė į žindžius. Pasiektas tapo žindžiuose augštesnis laipsnis, kurs likos papėde daugybės augštesniųjų gyvunų veislių, tarp tųjų—naguotųjų bei raguotųjų, kaip antai arklys ir jautis, taipgi veislės mėsaėdžių, kaip ve: tigras, vilkas ir kiti keturkojai draskunai; augščiausia tarp tų veislių, tai ta, prie kurios priskaitome lemurus, bezdžiones ir galų gale žmogų, kaipo vainiką visų organiškųjų gyvuolių ant žemės.

Nesakome, kad tokia evoliucija visur ir visuomet ėjo augštynlink, nesa yra gyviai (protozoa) nepakilę išvystymo pažangoje. Bet čia ne vieta apie tai kalbėti. nes tik tą evoliucijos pavyzdį privedžiau vien, kad nurodyti koku budu galėjo atsirasti žmogus ant žemės, kad jis, kaipo ir visi kiti tvariniai, yra produktu pačios gamtos, o dievas-gi tvariniu žmogaus vaidentuvės.

"Taip, tai taip" tars krikščionis, "bet ką pastaty site vietoje Kristaus? Atimate išganytoji, atimate viltį ir gyvenimo sieki..." Jaigu krikščionis mano, kad žmonijai gerovė neša Kristaus mokslas, tai beveik perdu tukstančiu metų tas jo mokslas skelbiamas, bet kad tos laukiamos iš jo gerovės vis tik prisieina belaukti, tai aišku, kad toks mokslas nenaudingas, ir jaigu ne svietiško mokslo vaisiai, tai su Kristaus mokslu žmonija stovėtų tame laipsnyje progreso ir civilizacijos, kokiame ją Kristus rado užgimdamas. Sapnų vaizdus apie dangų neblogiau nupiešia jaib koks svajotojas poeta. Ką-gi sakyti apie Kristų, kaipo apie išganytoji nuo negerovių ant žemės dabarnykščieame laike? Pirma pažiūrėkime, kas tos negerovės, kas tie vargai? Iš didesnės dalies, tai kuniški, skausmai, nenusekimai, skriaudos ir vargai. Kuniški musų skausmai kyla iš musų kuniško netobulumo, nesveikatos, nenusisekimai iš musų nesunokimo, nesupratimo, o vargų priežastis tik ir guli tose musų kuno ir proto negalėse; skriaudos kyla del žmonių varžytinių ir kovos už buvį. Ką-gi tame Kristus pamokina ar pataria? Ogi nieko! Visas jo pamokymas, kokį paliko žmonijai jos žemiško gyvenimo reikaluose, tai bene bus šitasai: "Nesirupink tuo ką valgysi ir kuo apsidengsi, nes mat ir paukščiai nei aria, nei sėja, o maistą turi, — arba: laukinės lelijos ne audžia, o puikų rubą dėvi..." Prasta dievo sunaus philosophija! Ir turbūt šiandien ir akliausiai tikintys tokį pamokymą nenorės pritaikyti prie savęs, nes badu reiktų apdriskusiam dvėsti, o "visagalis" "mielaširdingas" dievas netik kad savo ištikimiausiamjam nenumestų iš dangaus kepto karvelio, bet net neįsakytų saulei vargšą šildyti. O ką bešnekėti apie pramonijos negeroves ir skriaudas, kurios kyla dėlei neteisos ir nepaisėjimo ant kito

gyvasties. Ar Kristus paliko bent paveizdą, kaip reikalinga sutvarkyti pramoniją, kad užbėgti išnaudojimui ir skriaudoms? Netik kad nepaliko jokio naudingo pamokymo, bet priešingai, jis gyveno laikuose sunkiausios liaudies vergovės, o bet nieko apie ją jis nėra pasakęs; matomai, Kristus žmonių vergovės nepasmerkė, bet ją pripažino, o juk jam lengva buvo matyti blogas pasekmes, kurios kilo iš pramoninio ir vertelginio neteisumo, kad darbo sunkenybė guli tik ant pavergtų žmonių sprando, vienok jo evangelijose nerandame nei tokio pasakymo: "tu sutingėli dykaduoni, eik pas skruzdėles pasimokinki; kas yra tavo ranka padarytino, tai daryk su visu savo atsidavimu". Jis tolygiai matė blogas pasekmes žmonių neapžvalgumo ir nepramogumo, bet jis įkalba tą kvailą viltį, kad nereik savimi rupintis, nes dangiškas tėvas aprupinąs, taigi jo mokslas kaip tik ir mokina tinginystės, apsileidimo, betvarkės, daugina skarmalius, valkatas, platina skurdą su visomis piktomis pasekmėmis: ligomis ir skriaudomis.

Dvasiškos mūsų negerovės paeina iš mūsų nežinios šaltinio. Ką-gi Kristus tame dalyke mus pamokina bei savo mokslu mums pagelbsti? Tiesiog nieko! Jis, kaip ir kiti jo gadinės žydai svietišku mokslu nesiinteresavo, nes jo ir nežinojo, o ypač Jezus užsitaršėiavęs skelbė savotišką theozofiją, liepdamas tikėti į jį ir jo tėvą, kuris buk viešpataująs daugiškoj karalystėje. Ir todėl jo mokslas, kaip svajonė apie pomirtinį gyvenimą, tikrame žmonijos gyvenime per devyniolika šimtų metų neatnešė jokio labo, nesuteikė žmonijai reikalingos šviesos, kuri apšviestų žmogaus mintis ir nurodytų budus prašalinimui negerovių, bet kaip tik priešingai pilname to Kristaus mokslo žydėjime, t.y. viduramžių gadinėje, taip susuko žmonių mintis ir supratimą, jog vieni kitus, ypač katalikai ne-katalikus be mažiausio susijudinimo liepsnose gyvą spirgino arba be pasigailėjimo skerdė vyrus, moteris ir kūdikius!

Jezus pradėjo savo mokymą, šaukdamas: "mėtavokitės, nesą dangaus karalystė veikia ateis", ir pabaigoje turėjo gana įsitikėjimo, kad apreikšti: "Aš, kada pakilsiu augštyn, pritraukiu savępi visus žmones". Ar tie pranašavimai išsipildė? Ar matome tą dangaus karalystę ateinant, ir ar Kristus išskyrus nežinėlius ir mistikus, pritraukia savępi ką-nors iš šviesesnių žmonių? Aiškus dalykas, kad Kristus kaip išganytojas yra toli nenusisekęs! Jo mokymas per 19 šimtmečių tapo išmėgintas ir atrastas bergždžiu. Todėl laisvai protaujanti žmonės vietoje Kristaus mokslo stato: sveiką ir teikiančią žemiškam gyvenime naudą žinią ir mylėjimą teisos, supratimą ir savapažintį, kas ir daro žmogų doru, kiltu ir tobulu.

Ir stebėtina, kad krikščionys pyksta ant laisvamanių netik už nugriovimą jų svajonės sutverto dangaus, bet dar labiau už sunaikinimą visubaisiausios bastilės — k e p l o s! Kas-kas, bet pragaras tikintiems į pomir-

tinį gyvenimą, rodos, negal but pageidaujama įstaiga!.. Ištikrųjų, siulyti krikščioniams ką-nors tokio panašaus į vietą pragaro, laisvamaniai neišdrįst be užraudimo išgėdos, kad krikščionis patį sau dar ir kankynių įstai-gos reikalauja! Bet, mat, reikalinga yra teisingystė, o ji reikalinga tik mūsų žemiškame gyvenime ir nedorėli visuomenės įsteigtas teismas nubaudžia. Ir todėl mes laisvamaniai vieton gazdinimų pragaru, siulome žmonijai priedermę pažinti teisybę, kuri tur buti mokinama ir aiškinama žmonėms nuo jauniausios kūdikystės ažuot vergiškos baimės ir melo, mokinamų šiandien bažnyčiose. Žinoma, pasakys, kad tas atsineša tik link žemiško gyvenimo, bet žmonija tiki į užgrabinį gyvenimą. Manoma, kad su žmogaus kuno gyvenimo pabaiga dar nepasibaigia gyvenimas jo dušios. Ir kas-gi yra toji dušia? Anot šių dienų mokslo, žmogaus dušia tai nieks kitas, kaip tik jo smegenų ir pajautų veikmė, psichiškas efektas, padaromas ir pasidarantis phiziškomis priežastimis. Tad, žinoma, mes klausiamo, ar gali toji taip vadinamoji dušia, smegenių sutvertas sužiningumas, koku-nors budu prasitęsti po mirties organiškios struktūros, kurios gyvybė pagamina tą dušią? Tegul atsako kiekvienas išmanus žmogus pats sau. Mes gi laisvamaniai, žinome tik du keliu nemirtinumo žmogaus: 1) mes gyvuojame darbuose ir žodžiuose ir atmintyje kitų; 2) mes gyvuojame savo ainiuose ir įpediniuose. Apie kitokį pomirtinį gyvenimą mes nieko nežinome, nors kuningai ir valdančios klasės dar vis stengiasi įkalbėti pavaldinių klasei nesuomones, kad nustumti jų mintis nuo rupinimosi savo buvio reikalais. Gyvenimas po mirties išrodo mums amžinų poilsiu. Medega, sudaranti kuną, sugrižta į žemę, į vandenį, į orą ir savimi vėl maitina ir ugdira kitus gyvuolių kunus. Žmogaus gyvastį galima prilygint prie vilnies juroje. Vilnis gauna jėgą nuo saulės per vėjus, jos-gi kunu y a vauduo. nuolat besimainantis. Kada vilnis atsimuša į kitą ar į kraštą, vilnis ištyška, pragaišta, palikdama putas, kol ir putas nesulieja vėl į vieną vandens masą. Vilnis pragaišo, bet vandens nei lašelį nedingo, nedingo ir vilnies jėga, tik perėjo į visumą gamtos jėgų, kaip kad elektrybė, atlikusi savo darbą, vėl išsiskirsto medegoje.

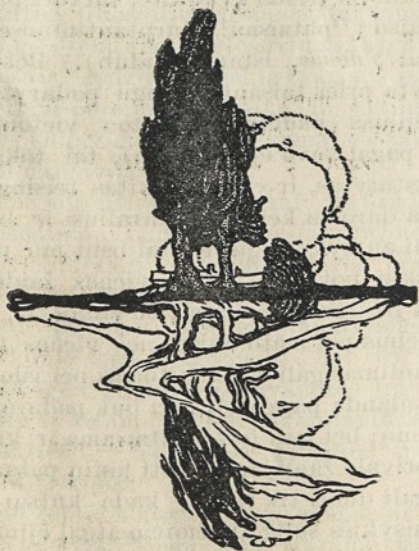
"Ką gelbės žmogui laimėjus visą svieta, pražudžius dušią?" Taip šaukia kuningai vargšams; bet patį kuningai ir kuningų apginami didikai nevengia net pikta darysčių, jaib tik užgriebus žemiškus turtus ir valdžią, visai užsimiršdami apie savo mokymą, nes žino, kaip ir mes, jog mirus žmogui, kaip ir kiekvienam kitam gyvui, visakas jam dingsta, sykiu dingsta jo troškimai, pasiilgimai, jausmai arba vienu žodžiu—jo siela (dušia).

Tatai ir yra keletas gerų, išmintingų dalykų, kuriuos laisvamaniai paduoda vieton nusisenėjusio netikusio įsitikėjimo į sapnų paveikslus, į neprirodomos ir nepatiriamos apveizdos išganingumą. Tai yra dalykai, statomi ant šių dienų mokslo patyrimų, todėl juos siulo-

me, nes su jų pagelba žmonija sau susitveria žmoniškumą, gražesni, laimingesni gyvenimą tada kada gyvena, o ne tada kada laimės ir džiaugsmas nereikalingi. Laisvamanyba stato teisybę; jai ne tiek rupi neguoti dievas, kaip sutvertos bepamatinės idejos apie dievą. Laisvamanyba neužginčija gamtos spėkų butybę, neužginčija, kad viso judėjimo ir keitimosi gamtoje sutvertoru yra spėka, gemanti iš šilumos, gimstančios iš judėjimo. Ta gamtiškoji galybė yra prirodoma, bet tikėjimas į tą galybę, mūsų prisigerinimas jai arba meldimai nei kiek tos galybės valią negal perkeist dėl mūsų labo bei negarbinimas jos tolygiai negal užtraukt ant mūsų jos rustybės. Gamta, mat, yra viena, ir viena gamtos dalis, butent jos spėka — dievas, negal buti viešpačiu čielybės; gamta yra visa visumoje. Jeigu kas nori gamtą dievu vadinti, tai butinai tik ją visą, o ne jos dalį. Bet jaigu gamta nėra dievu, tai dievas yra tik žaismės žodis ir neturi nė butybės, nė vietos buvimui.

Pagrindu teisingo gyvenimo yra teisingas manymas. Tikėjimas į nežinios stebuklus ir prietarus nėra nei teisingu manymu, nei teisingu pamokymu. Tikėjimas į nežinią negal buti išmintingumu, ir teisingai Tamas iš Kempės sako: *Si vis vitam christianam ducere, stultum te fieri licet*,— t.y., „jaigu nori gyventi kaipo krikščionis, reikia, kad mulkiu taptum“.

Tai-gi skaitytojau pasirinkk vieną iš dviejų: ar krikščionišką mulkybę, ar laisvamanybą!

Bokštai.

ŠACHAI.

ACHAI (t.y. karalių, šachų žaismė) yra viena indomiausių žaismių. Žaidžiant šachais, labai miklinas smegenis ir tuo jau laiku žaismė suteikia gerą atilsį, nusiramimą. Protas, užimtas įvairiausiomis figūrų kombinacijomis, užmiršta kasdieninio gyvenimo rūpesčius

ir nesmagumus, gauna užsiganėdinimą medukų kovoj. Žaismė yra indomi ir gera kiekvienam, ypač-gi tiems, kurie daugiau ir mažiau dirba protu. Yra žinoma visame sviete. Kiekvienoj kultūrinėj tautoj gyvuoja daugybė šachištų klubų; daugiausiai jų yra Anglijoj, Vokietijoj, Austrijoj ir Italijoj. Kanadoj net vidurinėse mokyklose dabar užvedama šachų žaismės mokinių smegenims miklinti, o Šv. Amerikos Valstijų kaikuriose augštesnėse mokyklose pereitais ir užpereitais metais buvo skaitoma lekcijos apie šachų žaismę ir jos teoriją.

Šachų žaismė šiaip-jau nėra sunki. Suprasti ją galima iš vieno parodymo; Kad tapus geru žaidėju, žinoma, reikia daugiau pasipraktikuoti. Šachų ėjimų kombinacijos—tai bėgalinis skaitliavimas.

Šachai yra medukai (įvairios figūros), kurie stumdinėjama ant kvadratuotos (klėtkuotos) tokios pat kaip varcabomis ar šaškomis žaisti, lentos. Tokia lenta padalinta į 64 kvadratus (8 eilės kvadratų po 8 kvadratus kiekvienoj eilėj arba linijoj). Kvadratai — vienas baltas, kitas juodas visoj lentoj. Šachų medukų išviso yra 32, šešiolika baltų ir šešiolika juodų. Vienas žaidėjas turi baltuosius, kitas juoduosius. Ir baltųjų ir juodųjų yra po 8 figuras ir po 8 pestininkus (juos ženklina viena raide *P*). Figūros yra tokios: 1 karalius (*K*), 1 karalienė arba dama (ženklina raide *D*), 2 oficeriu (*O*), 2 arkliu (*A*) ir 2 bokštu (*B*).* Pradžioj žaidimo lenta padedama taip, kad dešinėje pusėje kampinis kvadratas būtų baltas. Figūros sudedama sekančioj tvakroj: pirmoj nuo žaidėjo eilėj ant kampinių kvadratų stovi bokštai, ant kvadratų prie bokštų stovi arkliai, už arklių oficeriai, tarp jų karalius ir dama (dama stovi ant tokios spalvos kvadrato, kokios spalvos yra pati, t.y., balta ant balto, juoda ant juodo kvadrato); antroj nuo žaidėjo kvadratų eilėj stovi 8 pestininkai, po vieną ant kiekvieno kvadrato. Sudėjus taip visas figuras į savo vietas, išeina, kad abiejų pusių (juodosios ir baltosios) figūros stovi vienos prieš kitas: pestininkai prieš pestininkus, už jų bokštai prieš bokštus, arkliai prieš arklius, dama prieš damą, karalius prieš karalių.

* Pestininkai angliškai vadinas pawn vokiškai Bauer; karalius angl. King, vok. König; dama angl. Queen, vokiš. Dama; oficerius angl. Bishop, vok. Läufer (bėgiotojas); arklys angl. Knight, vok. Springer; bokštą angl. Rook, vok. Thurm.

Figuros vaikšto ir muša kitos pusės figuras. Visa kova vedama prie to, kad paėmus priešininko karalių, davus jam *matą* (apie tai toliau). Kiekviena figūrų turi savo ėjimą. Karalius gali pereiti tik vieną kvadratą (nuo viena ant kito artimiausio) į kokią nori pusę. Dama yra galingiausia figura, eina kiek nori kvadratų išilgai ir istrižai lentos (horizontaliai, vertikalčiai ir diagonalčiai). Oficerius gal pereiti kiek nori kvadratų tik istrižai (diagonalčiai) pagal savo linijos, vadinas, stovis pradžioj žaidimo ant juodo kvadrato, vaikšto visą laiką pagal juodų linijų, stovis ant balto kvadrato, pagal baltų. Arklys šoka ant antro nuo savęs priešingos spalvos kvadrato: jaigu arklys stovėjo ant juodo kvadrato, tai jis gali šokti ant kiekvieno antro nuo jo balto kvadrato, jaigu stovėjo ant balto, tai gali šokti ant kiekvieno antro nuo jo juodo kvadrato; arklys šoka ir per stovinčias ties juo figuras, by tik gali užimti jam prideramą kvadratą; šitaip negali elgties kitos figuros. Bokštai paeina kiek nori kvadratų tik išilgai pagal linijų, į kurias žiuri (horizontaliai ir vertikalčiai). Pėstininkai eina tiesiai tik nuo vieno ant kito kvadrato ir tik į priekį, atgal eiti negali, muša-gi pėstininkai ne taip, kaip eina, bet istrižai (diagonalčiai) stovinčias prieky jų kairėj ar dešinėj ant pirmutinio prie jų kvadrato figuras; išeidamas iš pradinės savo vietos pėstininkas žengti ir du žingsniu (eiti ne ant pirmo, bet ant antro nuo savo vietos kvadrato); taip žengiantį pėstininką gali užmušti priešas pėstininkas, jaigu jis pražengia pro šalį jo; toks užmušimas vadinasi *en passant*. Visos figuros, užmušdamos kitas, stoja ant užmuštųjų (nuimtųjų) vietos. Figuros mušama tik tada, kada yra išrokavimas. Vieną sykį į visą žaidimą kiekvienai pusei yra daleista padaryti dvigubą ėjimą, perkeitimą bokšto ir karaliaus vietų. Tokį perkeitimą galima padaryti tik tąsyk, kada pirmojoj linijoje tarp karaliaus ir bokšto nebėra kitų figūrų, kada nei karalius nei bokštas dar nebuvo judėję iš savo vietų ir kada perkeičiamas karalius neturi pereiti tokio kvadrato, ant kurio jis galėtų būti užmuštas. Perkeitimas atliekama taip: bokštas statoma ant kvadrato pirmo prie karaliaus, o karalius statoma tuoj už bokšto. Kada pastatoma figura taip, kad ji gali sekančiame ėjime mušti karalių, jaigu jis neapsisaugos, visuomet turi but duodama persergėjimas; persergiama tariant vieną žodį *šach*. Jaigu nebus pasakyta „šach“, ir žaidėjas, kuriam grėšia pavojus, to nepastebės, ir savo karaliaus neapsaugos, tai sekančiame ėjime kitas žaidėjas negali jam sakyti šacho; tokiam atsitikime figuros turi buti atstatytos vėl tokian padėjimau, prie kurio buvo pirmasis pavojus karaliui. Kai-kur yra susitariama sakyti pavajuje *šach* ir damai; tąsyk sakant *šach* įvardijama, kam šachas yra: karaliui ar damai. Bet-gi sakyti šach karalienei nėra butina; geresnieji žaidėjai nesako.— Karalius nuo lentos paprastai niekad nenuimama: kada karaliui duodama toks šachas, kad karalius nebegali apsiginti, priešininkas sekančiame ėjime jį paima, tai toks padėjimas

vadinasi *šach-matu* (persiškai reiškia „karalius miręs“) arba stačiai *matu*. Jaigu žaidžiant prieinama prie tokio padėjimo, kad vieno karalius niekur nebegali eiti kur jo neužmuštų ir nebegali eiti nei viena figura, nežiurint ar jos būtų ar nebutų užmuštos, o *karaliui nėra duota šacho*, tai toks padėjimas reiškia, kad žaidimas nieku pasibaigė; toks padėjimas vadinama *patu* (angliškai *stalemate*). Nieku pasibaigusiu žaidymą skaitoma ir tada, kada ant lentos palieka tik karaliai be figūrų, arba kada be galo daug duodoma viens po kitam šachų ir neduodama mato; šachų skaičius gali buti aprubežiuotas, leiskim, iki 20, ir po kiek šachų nedavus mato, žaidimas nieku užsibaigęs (remis). Kada pėstininkas gyvas ateina prie galo lentos, jis padaromas yra dama arba kokia kita figura. Kuo padaryti tokį pėstininką, tai liuosa valia žaidėjo. Paprastai daroma iš jo vieną jau kritusių kovoj figūrų. Kada karalius prieina priešingo galo, tai toj pačioj linijoje gali but pastatytas naujas pėstininkas savo išeinamam kvadrato. Dažniausia tai daroma tik tada, kada ant lentos nebėra likę nei vieno pėstininko.

Žaidžiant, visur užlaikoma sekančios taisyklės. Pirmąjį judėjimą daro baltieji. Kam baltisiais žaisti, nuskiiriama burtų traukimu. Antroj partijoje baltieji pereina turėjusiam juoduosius ir t.t. Jaigu žaidžiant yra paliečiama kuri figura, tai ta figura turi but ir einama, jaigu tos figuros žaidėjas jokiū būdu nebenori judinti, tai turi eiti karaliū; jaigu negali eiti karaliū, tai turi eiti dama. Ar gali žaidėjas eiti karaliū ar dama, tai nusprendžia bendrai abu žaidėju. Jaigu pasirodo, kad nei karaliaus, nei karalienės tikrai negalima judinti, tai tąsyk žaidėjas gali eiti ką nori. Kada žaidėjas paliečia figurą nemanydamas ja eiti, o norėdamas tik pataisyti, pastatyti tiesiai kvadrato, tai turi pasakyti, kad jis tik pataiso („pataisau“, tarptautiniuose žaidimuose francužiškai *ʹdoube*, lštark: žʹadub). Bet-gi tai turi but pasakyta prieš taisant. Jaigu padaryta netaisyklingai judėjimas (padėta figura ton vieton, kurion ji negali eiti pagal savo ėjimo būdo), tai toks judėjimas turi but atstatytas, ir vietoj jo kitas teisingas padarytas. Kada daroma keitimas, karalius ir bokštas turi but keliami antsyk, jaigu ne, tai bent jau pirma karalius, o paskui bokštas. Jaigu vienas žaidėjas pasako kitam, kad jis duos jam matą į 50 ėjimų, ir, tiek ėjimų padaręs, nebus nei mato davęs, nei vienos figuros paėmęs, tai žaidimas gali but skaitomas nei išloštu, nei praloštu. Į valandą paprastai turi but padaroma ne mažiau 20 ėjimų; bet gali but susitariama ir kitaip. Žiūrėtojai neprivalo žaidėjams duoti jokių patarimų; patarimus jie gali duoti tik tąsyk, kada kursai žaidėjų to prašo. Taisyklės sulig atsiėmimo atgal ėjimų turi but griežtai užlaikomos; jaigu jos nesti užlaikomos, tai žaidimas vietoj kad nervus raminus, pradeda juos gadinti, arzinti.

(T. b.)

MIKAS PETRAUSKAS

IŠ MUZIKOS ISTORIJOS.

(Žiurék 'L.M.' No. 28)

Tarp įvairiausių dvasiškų išsišakojimų ir muzikos yra didelis rišys: tikėjimiškas upas, doriškas išsivystymas, protiškas pakilimas atsiliepia muzikoje ir atbulai.

Tada-gi muzika yra dalimi visasvietinės kultūros istorijos. Muzikoje atspindi kiekvienos tautos budas, taipgi ir laikotarpiai, pažymėti kuomi nors svarbesniu žmonijos istorijoje. Jinaį eina plačiu ruožu abelname žmonijos išsivystymo paveiksle ir yra svarbiu kulturiniu, dorišku, visuomenišku ir šeimynišku veiksmiu.

Žmonijai supratus tą dalyką nuodugniau, juomi pradedama daugiau įduomauti ir tirinėti jį istoriškai. Muzikos istorikams didelis darbas rinkti toje meno srityje medžiagą ir ją tirinėti. Tos medžiagos yra daug, bet ji dar nėra įgavusi gero sutvarkymo. Muzikos filosofija¹⁾ guli dar atlapai. Dvasiški veiksniai su abelnu muzikos rišiu tiktai pažymėti ir muzikos padėjimas abelname kulturiniame bėgyje neišaiškintas tikrai, tik spėjamas. Toj šakoj darbuojamasi nuo senai, bet pastaruoj metašimčiu mokslo vyrai labai uoliai ėmėsi ir imasi už įvairaus tirinėjimo ir rinkimo medžiagos, ir jau daug laimėta. Visuomenės gi pažiuros, kuomi reikia tikrai pasidžiaugti, virsta linkui muzikos ir į taji meną pradedama žiurėti kaipo į dalyką visasvietinės vertės abelname istoriškame žmonijos išsivystyme.

MUZIKA SENOJO SVIETO, LAUKINIŲ IR RYTINIŲ TAUTŲ.

Pradinė muzika.

Remianties filiosofijos dėsmiais, tai jausmai išsireiškia raumenų įsitempime. Mosavimai, klyksmai, šauksmai ir vėlesniai žodžiai išreiškia žmogaus pajautas.²⁾

Mosavimai pereina į mimiką ir šokius. Buve gi be tvarkos šukavimai ir klyksmai — virsta launiai plaukiantin dainavimas.³⁾

Žmogaus supratimui beaugant, jis pradeda sau surast budą išgavimui balso ir kitų dalykų, ne vien iš gagarinės, ir tie dalykai vėlesniai pritaria jo dainavimui. Tokiuo budu prasideda muzikališki instrumentai.

Gal but pirmiau atsirado dainavimas, negu žaidimas ant kokio-nors instrumento, bet to tvirtint negalima. Žmogus gamtos apdovanotas įrankiais kaip vienam, taip ir kitam dalykui. Dainavimas buvo gagarinė ir kakarienė — balsas, bet muzikos instrumentais buvo rankos ir kojos.

Bet kad bildėsis koks-nors ritmiškas ar neritmiškas daryt daug lengviau, negu tam tikrame atokume vin-

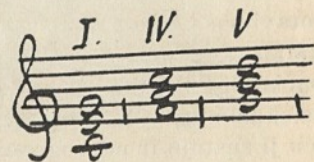
giuojantis balsas,¹⁾ tai dainavimui galėjo užbėgt kelią instrumentinė muzika: kojų tripsenimas, rankų pliaukėjimas ir tolesniai įvairūs barškalai, puodai, bubneliai ir t.t.

Ilgainiui prasidėjo pučiamieji instrumentai. Čia didelėj dalyj prisitarnavo vėjai, ar tai virpendami plonas medžio šakeles, kurios žirbia, ar prasiverždami per kokius-nors plyšius, davė staugimą, užimą, švilpimą. Vėlesniai galėjo patėmyt, kad balsas yra sąrišyje su instrumento didumu ir įjega, kokia suteikiama balso padarai. Suradus tutinius instrumentus, pradėta juos dėlioti eilėn, kad gavus, paeiliui pučiant, keletą ar kelio liką įvairių balsų. Tokiuo budu galėjo atsirasti pradinis instrumentas, vardu fleita-pana. Pas mus Lietuvoje tam panašus instrumentas skudučiais vadinamas.

Styginiai instrumentai atsirado vėliaus. Žmonės įvairiems tikslams pradėjo daryti ginklus, taip-gi prasi-manė kilpinę vilyčioms svaidyti. Ir ta kilpinė, be abejonės, suteikė mintį padaryt styginį instrumentą, kadangi ant lanko įtempta virvutė, ypačiai nusprukdama nuo gaidžiuko (vėliaus padirbtos kilpinės, panašios į muškietą, su lanku gale) išduoda balsą. Virvutė skamba padarius jos virpėjimą; juo lankas stipresnis ir virvutė labiau įtempta tuo skambo balsas buvo augštesnis, o taip-gi tas augštumas balso dar paeina ir nuo virvutės storumo. Daleidžiama, kad tai iš to, anot H. Reimano, prasidėjo arfa. Senosios arfos pavidalas labai panėši į lanką. Senovės šauliai: Herkules, Apollo ir Parisas gerai žaidė ant styginių instrumentų. Bet-gi panašumas arfos į kilpinę, vargiai yra priparodymu, kad garsingi šauliai buvo sykiu ir gerais muzikininkais.

Styginiai instrumentai, ant kurių žaidžiama su pagelba aplikaturos, t.y. prispaudinėjant įvairiose vietose ir įvairiu budu pirštais stygas — instrumentai vėlesnių laikų, augštesnės kultūrinės gadynės. Pradinis muzikos išsiplėtojimas spėjamas pagal laukinių žmonių muzikos, ypač Eskimosų. Šiaurinės Amerikos laukiniai žmonės bedainuodami pavartaja ir tribalsį. Pas laukinius žmones, gyvenančius Polinezijoje, pasitaiko ir ilgesnis motyvas, beinas tercijomis ir užsibaigias vienbalsiu. Daugelį tas stebina, kad pas laukinius žmones buk savaimi apsi-reiškusi harmonia, tuom tarpu civilizuoti žmonės ir tautos per ilgus laikus užsiganėdino vienbalsiniu dainavimu ir tokia-jau muzika. Harmoniška ir kontrapunktiška muzika apsi-reiškė vėlyvuojau laiku krikščioniškos civilizacijos.

Negrų dainos pasižymi gyvumu ir teisingu ritmu. Ritmiškumo priežastis tame, kad jie dažniausja dainuo-

Svarbiausieji muzikoje tribal-siai didžiosios palaipos.

1) Muz. Fil. Joseph Godard, anglų kalboje.

2) H. Spencer, Moksliški, politikiški ir filosofiki bandymai. St. Peterburg, 1866. tom. 3

3) H. Tain, Philosophie de l'art, 2 édition, Paris, 1872.

1) H. Rieman, Katechismus der Musikgeschichte, 2 ausfl. Leipzig, 1901 I Theil.

Nors kiniečiai dailės skonio neturi ir visas jų menas mažos estetiškos vertės, bet menai pas juos pavesta serijoziška ir doriška vertė. Jau žiloj senovėje pas juos muzika turėjo jaunos kartos auklėjime didelę vartę. Štai įsakymas, kurį davęs bogdyhanas Šunas, gyvenęs 2300 m. prieš Kristų, savo muzikai Keyui: "Mokyk prakilnesniųjų vaikus ir stengkis, idant jie būtų teisingais, gerais, gabiais, stropiais, bet kad nebūtų žiauriai; tegul jie laiko save tinkomaj vertybėj, bet be išdidumo ir puikybės. Šiuos įsakymus parašyk eilėmis ir pritaikyk atsakančias melodijas, kad būtų galima dainuoti, pritariant instrumentams. Muzika tegul seka žodžių mintį; tegul bus prasta ir prieinama. Tuščią, silpninančią ir aržančią Muziką reikia prašalinti. Muzika yra išraiška mūsų sielos upo; jaigu muziko vėlė dora, tai ir jo muzika bus pilna išreiškėja palaimos ir vienas žmonių vėles su dangaus gyventojais".

Muzika buvusi dalyku, pridudaučiu karaliams sugiebumus ir taisytoją jų likimų. Vienoje kiniečių knigoje sakoma: "Senuose laikuose buvo išmintingų karalių šiokios įstaigos: istorikai užsirašinėdavę karalių ydas, dainiai dainuodavę pašaipos dainas, sakydavo papokimo žodžius; akliai dainuodavę ir koliodavę. Tik taip šalies valdonui pasakojant, jį patį pajuokiant, jis geriau suprast savąsias ydas".

Kiniečiai mano, kad muzika yra pagelbėtoja valdyme tautos. Bogdyhanas Kang-hi prie įstatų rinkio pridėjęs šiokią priedą: "Muzika sugiebi raminti širdį, dėlto ją myli golvočius. Jis, bežaidamas, gali geriau valdyt, prikergdams prie muzikos valdymo įstatus". Dėlto kiniečių didžiausias galvočius Konfucijus, gyvenęs V amžiuje prieš Kristų, linkui muzikos meno šiaip pasakė: "Jaigu norite žinoti, kaip šalis valdosi ir kokia tautos dora, — prisiklausykite tos šalies muzikai".

Kiniečių muzika reiškia mokslą, turintį valstijoje doriškai-auklėjimiškos vertės vietą. Muzikai, kaipo skir tam menui, patvaldystė nepripažistama. Dėlto tai muzika kaipo grynas menas ten nesiplėtė ir estetiškoji jos dalis nebuvo tobulinama.

Japonų muzika.

Seniau Japonų muzika buvo visai tokia pat, kaip ir kiniečių, bet pastaruoju laiku jie mokinasi europiečių gaidų ir turi panašias į europiečių orkestras; tačiau jų kompozitorių muzika turi savitą varsą. Gi pati muzika yra jų nuosava, tik gaidas ir instrumentus įvesdina pas save europinius.

Indų muzika.

Tarp induso ir kiniečio yra dideis skirtumas. Pas indusus sielos veikime augščiausiai yra išsivystę jausmas ir vaidentuvė. Inijos gamtinis turtingumas lepina jos gyventojus, daro juos jausliais. Grandioziškumas ir naikinanti gamtinių apsireiškimų pajiega, ir išsivaizdintų ir vaidentuvės paveiksle padilgintų nepermaidamųjų baisių dievų, užslogina veikmę žmogaus, daro jį

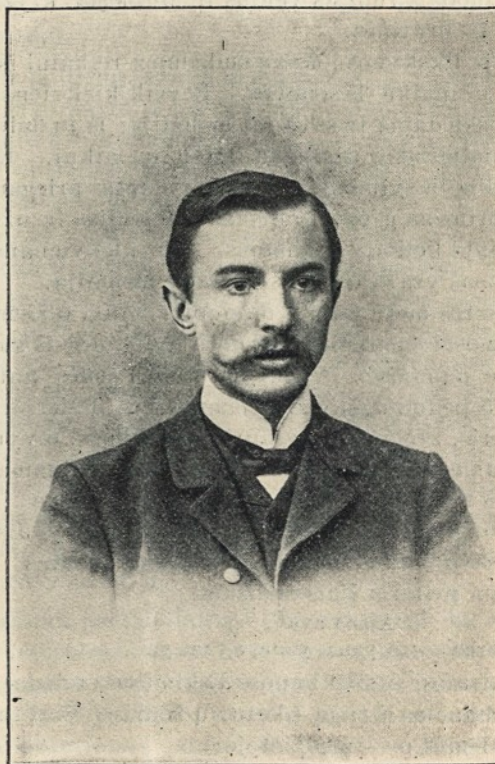
fanatiškai tikėjimišku. Visa indusų civilizacija, įtek mėje tų dviejų būdų įkertos: jauslumas iš vienos pusės, fanatiškai tikėjimiškas užsidegimas ir antros. Tie du veiksniai indusų muzikai suteikė tam-tikrą pakraipą.

Indusai mano muziką esanti dieviško kylimo. Muzikos palai pas sutvėrę dievai, o ant jų ir rymo visa indusų muzika. Dievai apdovanojo indusus ir instrumentais.

Jiems viską davė dievai. Dramą su muzika vienok sutaisęs galvočius Barata Muni. Įstatus šiam menui, minėtam galvočiui, suteikęs Brama.

Pagal indusų samprotavimų, tai ir "visam svietui, kaip ir dievam, s nėra nieko malonesnio už dainavimą".

(T. b.)

KAZYS BUGA

Lietuvis filosofas ir lingvistas.

Karolis Vairas.

Literatūros Evoliucija.

(Žiurék "L.M." No. 28)

Primityviškoji Amerikos literatura.

Eskimosai arba *Inuitai*. Eskimosai, arba, kaip jie patį save vadina, — Inuitai, gyvena šiaurės Amerikoje ir Azijoje. Jie neturi jokios politikiškos organizacijos, bet-gi kiekvienoje bendrijoje turi apsirinkę sau vyresniuojų vieną senyva, drąsų ir kuom-nors svarbiu atsižymėjusį vyrą. Raganius, arba šamanas, o pas Alaskos Eskimosus ir moteris—ragana, turi gan žymią įtakę visose šventėse. Svarbiausie jų užsiėmimai, — tai medžioklė ir žuvininkystė. Kultūros atžvilgiu jie yra augščiau iškilę už kitas laukines, medžiokle užsiimančias, tautas, ir tai ačiu santikiams su Skandinavijos pirkliais ir misijonieriais, Europos ir Amerikos jureiviais ir keliauninkais.

Kaip ir tuli Australijos juodparviai, Ekskimosai moka braižyti "žemlapius", taip-gi jų braižiniuose ant kaulo ir medžio matosi daug "artistiško skonio"; iš to atžvilgio jie yra tohaus nužengę už Kwai ir visas kitas laukines Australijos tautas. Jų moteris tatuuoja sau veidus, o šventėms prisiartinant ir vyrai vieni kitiems nudažo juodais ruožais veidus ir nupiešia kryžius ant nugaros ir krutinės.

Dalis Ekskimosų *dainų* sudedama reikalui ištikus, o dalis jų užsilaike iš senovės. Beveik kiekvienas jų turi savotišką dainą ir savą jai melodiją; iš jų dalis, patapusį populiariška, užsilieka ilgesniam laikui. Eilių metrą reguliuoja syliabos (sąjamos) ir retai priegaida. Jų dainos primena gregorijoniškas melodijas ir užlaikoma viena gaida kelioms sąjamoms, bet kiekviename atvejuje rytmas yra svarbesnis už pačią melodiją.

Vasaros metu dainos dainuojama ore, o žiemos metu Eskimosai susirenka dainuotų dideliuose iš sniego sukastuose namuose. Viduryje tokios salės ant sniego stulpo, 5 pėdų augšto, žiba lempukės. Palei sieną susėda moteris, arčiau prie vidurio—merginos, o vyrai susėda pačiame jau viduryje. Vaikai susodinama dviem bureliais netol durų. Vienas žmogus išeina į priekį, muša į bugnelį ir pradeda dainuoti ir šokti. Jis čia-pat sudeda savo dainos žodžius, o moterų choras vienodu balsu jam pritaria šiais žodžiais:

"Amna aya",

arba "A yana, yana, a yana ya".

Įvairiuose atsitikimuose Eskimosai sudeda ir niu-niuoja daineles iš trijų—keturių žodžių. Štai tokia dainelė Malemut'o — medžiotojo:

Ai-yae-iz-i-a
Aš noriu
Yae-ya-i-a
Un-a-i-ya-i-ai
Labai noriu
Un-i-yae-yae
Matyti
I-yae-i-yae
Briedžio ragus..." ir tt.

Giesmininkas supranta tik tuos žodžius, kuriuos ir "L.M." skaitytojas supranta; o tie "ai-yae-iz-i-a"—tai tik priegaidės, lyg pas mus žinomosios "tra-lia-lia", arba "rumta-tumta".

Eskimosai labai mėgsta satyriškas dainas. Grenlandijos gyventojai, vadinami Kukouk, nėra labai geri medžiotojai; jie užlaiko gana draugiškus santykius su baltaisiais, t.y. Eskimosais. Štai vieno jų draugų, Eskimosų, sudėta apie juos dainelė:

Negeras mažas Kukouk, imakaya haiya
(Choras): Imakaya ha.
Jis nori keliauti iš savo tėvynės, imakaya haiya
.. Imakaya ha.
Ant labai, labai didelio laivo, imakaya haiya
.. Imakaya ha.
" Pas gražią mažą moterėlę..." etc.

Eskimosai, vakariečiai, turi taip vadinamas „dvi-kovų dainas“. Kuomet tarp dviejų vyrų iškyla svarbus nesusipratimas, jie nevisada tesimuša ir nevisada tegali atsišaukti į tikrąjį taikos teismą. Su bugneliais rankose jie sustoja priešais kaimo gyventojus ir pradeda savo "dvikovą" (duelių) dainomis. Katras iš jų sudeda smarkesnes pašaipos eiles ant savo priešo, katras iš besikaujančių daugiausiai prijuokina klausytojus savo pašaipomis, metamomis į priešą, tas laikoma pergalėtoju. Štai kaujasi du Eskimosu, Savdlat ir Pulangitsissok. Savdlat pradeda:

Pietų šalis, o, pietų šalis, antai,—
Syki, ten buvodamas, sutikau Pulangitsissok;
Jis buvo riebus ir tvirtas, pavalgęs žuvies.
O tos šalies žmonės visiškai nemokėjo kalbėti;
Jie labai buvo susisarmatiję savąja kalba.
Dar daugiau,—jie kvailiams panešėjo;
Jų kalba niekad nėra vienoda.

Vieni kalba, kaip ir šiaurėje, o kiti—kaip pietuose;
Jų kalbos mes negalime suprasti".

Į tą dainušką atsako Pulangitsissok:

"Kitąsyk Savdlat norėjo, kad bučiau geras
[valtininkas,

Kad galėčiau plaukti su prikrauta valčia.

Jis kitąsyk norėjo, kad plaukčiau su prikrauta
[valčia.

Ir jis pririšo savo valtį prie manosios;
Ir tuokart jis galėjo plaukti su prikrauta val-
[čia,

Nes aš su savąja traukiau jojo..." etc.

Dideliose vakariečių šventėse, paminėjimui numirusiųjų, choras dainuoja dainas apie pavojingas keliones. Ši č viena tokių dainų:

"Męs dainuosime dainą.
Leisimės žemiau vandens plaukimu.
Vilnis pakils.
Vilnis nupuls,
O šunis urzgė ant mūsų

Gedulių giesmes, giedant vakariečiai vyrai ir moteris pasipuošia vilkų ar gornostajų kailiais; kartais užsideda ant savęs paukščių ir žvėrių galvas, kaipo totemo ženklus. Giesmių tekstas pritaikomas prie aplinkykių.

Baisiai drebančiais balsais senė ir jos vyras raudoja raudą apie savo mirusius vaikus.

Mano vaikai, kur jūs esat?

Ai-ya-ya-yai.

Sugrįžkit pas mus vaikeliai,

Męs labai išsiilgom ir liudim.

Ai-ya-ya-yai.

Nes mūsų vaikeliai pražuvo,

O mūsų draugų vaikai čia pasiliko.

Ai-ya-ya-yai.

Sugrįžkit atgal giminaičiai,

Sugrįžkit, męs jūsų netekom.

Ai-ya-ya-yai.

Sugrįžkit visi, kurių męs netekom,

Męs turime jums dovanų.

Ai-ya-ya-yai.

Šamanas turi ypatingas savo priegaides, kuriose vartojama žodžiai su simboliška reikšme. Kiti žodžiai yra labai senoviški; to viso tikslas — apsiausti savo asmens ir šventąją giesmę slapybe. Lempos tokiuose atvėjuose vos tik dega, ir pats raganius maž tematomas, tad tikima, kad jo "slapti" žodžiai veikia ant viršprigimtų esybių, nuo kurių pacina bėdos ir ligos. Jis visada gieda "falsetto" balsu; mat dievai geriau gali girdėti balso atomainas.

Eskimosų mythologija yra nepaprastai turtinga. Rods jie netiki į kokią viršprigimtą — augščiausią esybę, vienok tiki, kad visas dvasiškasis pasaulis yra apsiaustas mirusių žmonių ir kitokių sutvėrimų dvasiomis. Eskimosų viršprigimtosios esybės neturi jokio autoriteto nei organizacijos, tai ir jų nematomasis pasaulis — tai šiaip kasdienio gyvenimo atspindis.

Daugybė Eskimosų mythų pereina nuo kartos kartai be jokių atmainų ir yra kartojami su vienodais gestais (judėjimais) ir vienodomis balso modulacijomis. Daugelis mythų pradedama tam tikra giesme, o pats pasakojimas nusakoma rytmiskai; tokias pasakas galima pavadinti poetiškąja proza.

Tulos mythiškos pasakos yra paremtos tikrais atsitikimais, prie kurių prisegama šiek tiek ir fantazijos. Kitas-gi "historijas" sumanė ir žmonėse užlaikė patį "šamanai" (raganiai) parodydami, kokią jie turi galybę santikiuose su nematomuoju pasauliu.

Parodymui, kiek grožės ir fantazijos turi tos eskimosų pasakos, paduosime čion vieną pasaką apie "Raudonąją mešką".

„Vieną vasaros vakarą Takuka laukė pajuryje sugrįžtant namo Pitikčoliką. Ji nerimo; jis kur ilgiau užtrukto medžioklėje, negu paprastai užtrukdavo. Jis pasakojo jai, kad briedžiai retai tesusekama kalnuose, todėl jis išsirengiąs toli į juras. Po tulam laikui Takuka nuėjo namol pas savo kudikius; o sugrįžusi atgal, pamatė savo vyrą, priplaukiantį kiaiak'e (valtyj).

„Ji labai daug klausinėjo jį apie jo ilgą kelionę. Jis trumpai atsakė buvęs toli nuplaukęs į juras, o namol nenorėjęs be naudos sugrįžti. Priešais jį jinai padėjo jo visokių valgių taip pagamintų, kaip kad jis mėgdavo. Jis maž tevalgė ir atrodė užsimastęs. Jo pati bandė išgauti iš jo, kas jam yra. Pagaliaus jis ir tarė: 'Tu nori žinoti, kodėl aš esmi rustus? Klausyk. Aš numanau, kad prisiartina mano mirtis, ir iki tai valandai tiktai tris dienos likos'. Takuka ėmė verkėti, o jis tarė: 'Neverkk ir nesudrumsk man šių paskutinių valandų, kurias su tavim dar praleisiu, o geriau išklausyk mano paskutinį norą. Kuomet aš pasimirsiu, nuleisk mano kiaiaką į vandenį ir gerai priišk jį prie kranto; padėk ten mano irklą, durtuvą ir liniąs (?); aprenk mano lavoną nepermerkamais marškiniais ir paguldyk mane kiaiake. Kas vakaras per tris vakarus atnešk į kiaiaką žuvies, briedžio taukų ir uogų, ir padėk tai prie mano šono, kad mano inua būtų užganėdinta. Ar prižadi tai padaryti?' Ji prižadėjo ir patyliais verkė. Pitikčolikas nebėjo iš namų ir trečią dieną pasimirė. Tada Takuka labai daug vaištojo, bet visa tai padarė, ką jai vyras įsakė. Ketvirtą rytmetį, atėjusi pas krantą paraudoti, kiaiako jau nerado. Tuokart ji puolė ant žemės ir taip gulėjo raudodama. Atsiminusi savo kudikius, pasikėlė ir sugrįžo namol.

„Vieną dieną, rankiodama uogas, ji nuėjo labai toli nuo savo namų ir užsilipo ant kalno viršunės; iš čia ji pamatė toli kilančius dumus. Ji palengvėlia ir atsargiai nusileido nuo kalno ir priėjo prie jurų kranto. Artį vandens buvo tris triobos; iš vienos ruko dumai.

„Takuka kantriai laukė, norėdama sužinoti, kas per žmonės čionai gyvena. Neužilgo išėjo moteris, pridengė akis su delnu ir žiurėjo į juras; skubina jį sugrįžo prie triobos ir kažką pasišaukė iš vidaus. Išėjo tad dvi kitos moteris ir visos tris nuėjo pas vandenį, o nuo ten girdėjosi meilės daina, gi jos visos šoko pavandenyje. Išpradžių Takuka dabojo tas tris moteris ir jų gražius kailinius; bet dabar vyriškas balsas, dainuojąs dainą, užgavo jos ausį ir skaudžiai pažeidė jos širdį. Vyriškis irėsi savo kiaiake prie kranto ir dailiai dainavo, mitriai mesdamas priekin ir traukdamas savęspi irklą.

„Takuka pažino dainą. Tai tokią-pat jai dainuodavo Pitikčolikas anose laimingose dieneose, ir jį tatoi moteris pasitiko, džiaugsmingai šukaudamos. Ištikrųjų tai būta jos vyro, kurį ji manė pasimirus! Jis iėjo su moterimis į triobą, o Takukos širdį pervėrė skausmas. Ji stovėjo atkalnėje ir klausėsi dainos ir juokų iki vėlybai nakčiai.

„Ryto metą Pitikčolikas atsisveikino su moterimis ir nuplaukė, dainuodamas, į juras. Kuomet jau jo nebesimatė, Takuka nusileido žemyn, o moteris labai nusistebėjo ir daug ko ją klausinėjo. Jos stebėjosi iš-

„tatuotų ant jos veido ženklų, kurie buvo daug dailės, nesni, negu jųjų, ir joms labai patiko jos drapanos. „Viena tarė: 'Tamsta esi labai daili su tais ženklais ant veido; aš daug duočiau, jai tamsta pamokintum mane pasidabinti taip-pat veidą'. Takuka atsakė: 'Aš, parodysiu, kaip tai daroma, bet tai skaudu'. Moteris, riškė atsakė: 'Aš nepaisau skausmo, nes noriu būti taip-pat daili, kaip ir tamista'. O Takuka tarė: 'Gerai, buk, jai nori. Sukurk ugnį, pripildyk katilą aliejumi; kada aliejus užvirs, pašauk mane'.

„Sugrižo moteris ir tarė, kad aliejus jau verda. Iėjo Takuka į triobą ir liepė moterei atsiklaupyti priešais katilą ir palenkti savo veidą prieš aliejų. Paskui Takuka pagriebė tą moteriškę už plaukų ir sumurdė jos veidą į verdantį aliejų, sakydama: 'Dabar tu busi ant visados daili'. Paskui paguldė lavoną ant suolo pri dengė veidą ir išėjo pas kitas moteris, kurios prašė, kad ji draugautų su jomis.

„Paskui jos abi tarė jai: 'Mudvi apdovanosiva tamistą, jai padarysi mus gražiomis', o ji sutiko. Visos iėjo į mirusios moteris namą, ir Takuka pasakė: 'Ji dabar miega, o jos veidas uždengtas tam, kad niekas jos dailumą negalėtų pažeisti'. Po tam ji nužudė ir tas dvi moteris, kaip kad nužudė pirmąją, sakydama: 'Judvi busita ant visados dailios'. Paskui ji padarė tris kryželius iš šakelių ir išmeigė toje vietoje, kur vakar vakare tos moteris šoko pavandenėje. Atplaukė ir medžiotojas, dainuodamas, kaip ir vakar. Jis manė, kad mato savo tris pačias ant kranto, bet kuomet i jo dainą nieks neatsiliepė,—jis pasiliovė dainavęs ir nusiminė. Išlipęs iš valtelių, skubinosi į triobas. Pirmoje ir antroje jis nieko nerado, užtai trečioje rado tris lavonus, ir Takuka girdėjo jo sopulingą klyksmą.

„Pitikėolikas išbėgo iš gričios, šaukdamas: 'Jai tai nelaboji dvasia padarė, aš nesibijau jos. Tegul ji ateina ir pabando su manim pasiristi'. Visur buvo tylu. 'Jai tai nelabasis, ar žmogus, ar žvėris padarė, tegul ateina čia!' jis šaukė, 'ir pažiuri į veidą žmogui, kuris sudraskys jam krutinę ir gers iš jo širdies kraują*', o nelaimingąsai niekše!

„Vietoje atsakymo, jis pamatė atkalnėje stovinčią ant pasturgalinių kojų raudoną mešką. Tai buvo Takuka, apsigobusi meškos kailiu ir užsidėjusi sau ant šonų po akmenį, kad jos nepažeistų vilyčios. Medžiotojas manė tai esant tikra meška ir keikdamas paleido ją savo vilyčias: Vilyčios atsimušė į vieną akmenį, ir meška atsuko jam antrą šoną. Jis ir vėl šovė, ir vėl be pasekmių. Meška pradėjo bėgti prie jo, o medžiotojo durtuvas, atsimušęs į meškos šoną, nulūžo ir sulindo medžiotojui į rankas. Meška veikiai parsirito jį ant žemės, išsiėmė jo širdį ir valgė ją. Čia štai beprotybė, kuri buvo apsidusi Takuką, apleido ją; ji no-

„rėjo nuo savęs nusiimt meškos kailį, bet negalėjo, nes jis prie jos prilipo.

„Staigu Takuka atsiminė savo vaikus; pasiėmė tad krepšelį su uogomis ir nuėjo namų linkui. Sugrįžusi namo ji rado vaikus bemiegant. Ir kaip tik ji juos išvydo, apniko ją troškulys kraujo, ir ji sudraskė savo vaikus į šmotelius. Po tam ji išėjo iš namų ir taip keliavo sau, naikindama viską, ką tik pasitikdavo... Paga-liaus ji pasiekė Kuskokwim upę, kur ją nušovė medžiotojas, kurio vilyčia pasiekė jos kuną per plyšį, kuris pasidarė viename prie jos šonų pridėtame akmenyje...“

Šiuomi užbaigiame peržvalgą primityviškosios žmogaus literatūros. Tas žmogaus minties ir tvėrybos užsi-mezgimo perijodas yra labai idomus,—apie tai nė kalbėti nereikia. Sekančiuose skirsniuose, peržvelgę jau primityviškoje literaturoje nustatomąsias taisykles, bandysime susipažinti su sekančiais literatūros vysty-mosi perijodais,—t.y. barbariškuoju ir demokratiš-kuoju.

Gal buti, kad vienam—kitam mūsų skaitytojų bus idomu susipažinti su tuo klausimu arčiau, todėl žemiau paduodame keletą pavyzdinių veikalų, kuriais daugiausia rėmėsi ir Mackenzie, pagal kurį čion paduodame literatūros evoliucijos peržvalgą. Literatura, žinoma, nurodoma anglų kalboje.

1. E. Haeckel, Evolution of Man, 2 tom. New York, 1905 m.
2. A. H. Kean, Ethnology, Cambridge, 1901 m.
3. Sir John Lubbock, Prehistoric Times, New York, 1890 m.
4. C. Schroder, Prehistoric Antiquities of the Aryan People, London, 1890 m.
5. Hermann Smith, The World's Earliest Music, London.
6. R. Moffat, Missionary Labours and Scenes in Southern Africa, London, 1842 m.
7. J. L. Stokes, Discoveries in Australia, 2 tom., London, 1848 m.
8. F. J. Gillen, The Native tribes of Central Australia, London, 1899 m.
9. W. W. Steat and C. O. Blagden, Pagan Races of Malay Peninsula, 2 tom, London, 1906 m.
10. C. Wilkes, Narrative of the U.S. Exploring Expedition, 5 tom., London, 1845 m.
11. H. H. Baneroff, The Nature Races of Pacific States of North America, New York, 1882 m.
12. J. Simpson, Observation on the Western Eskimo, London, 1875 m.

* Kitąsyk jaunikaits, išėjęs į karę, turėdavo išgerti kiek-nors kraujo ir suvalgyti šmotelį pirmutinio užmušto savo priešo širdies. Ziur. E. W. "Nelson'o The Eskimo about Bering Stait", pusl. 328.

K. Vairas.

Revoliucijos atbalsiai.

[tąsa]

Spalių m. Peterburgo darbininkai pakėlė klausimą apie politikišką streiką ir už 10 dienų streikas apėmė visus Rosijos geležinkelius. Be geležinkelių išėjo į streiką darbininkai iš fabrikų, bankų, tramvajų, nuo vandens, nuo elektriškos šviesos, iš teismų, teatrų; kitaip sakant, į streiką išėjo *visi* šalies darbininkai.

17 d. spalių mėn. (30X) apskelbta žinomasai manifestas-konstitucija ir Vitte užėmė premjero vietą. Revoliucija nenusiramino ir streikas vienas po kito vis dar kilo. Peterburgo darbininkams vadovavo Chrustaliovo Nosar', geidęs įsteigti Rosijoje socialistišką respubliką. Vitte išpradžią nedaug teatkreipė atydzios į Chrustaliovo veikimą ir nerimstančius dar darbininkus; jo laukta, gal visa tai aprims be didesnių sunkybių valdžiai, kuri jau ir be to jautėsi lyg ir suparaližuota. Tas laukimas išėjo valdžiai ant gero; Chrustaliovas suareštuota 26 d. lapkričio mėn., 1905 m., ir po tam atsitikimui, ypatingai po 3 d. gruodžio, kuomet suareštuota visa darbininkų atstovų taryba (soviet rabočich deputatov), visakas Peterburge aprimo.

Grafas Vitte buvo premjeru tikrai iki 20 d. balandžio mėn., 1906 m. Per tą trumpą laiką jis labai žymiai prisitarnavo autokratiškai Rosijos valdžiai. Jam pasisekė pargabenti atgal iš Mandžurijos didesnę dalį armijos, kuri panaudota revoliucijos malšinimui viduryje ir pašaliuose imperijos; ačiu jam, Rosija paskolino užsienyje 843 milijonus rublių. Kitais žodžiais sakant, jis, būdamas savo urėde, įteikė Rosijos valdžiai į rankas du dideliai svarbiu ginklu nusmaugti žmonių kovą už laisvę, t.y. armiją ir piningus.

Neveltui jis, vadovas komisijos, pasirašiusios Portsmouthe ant santaikos akto su Japonija, gavo nuo caro dovaną piningais ir grafo titulą.

* * *

Paskelbus Peterburge manifestą (17 d. spalių m.) apie tulas reformas šalyje, pasakyta, kad tos reformos, nė gi pats manifestas visai nepamaino pačios valdžios pamato. Juk ir caras tame manifeste pasivadino, kaip paprastai, autokratu (patvaldžiu). Tuo manifestu pažadėta šalies gyventojams, kad nebus vikdinami gyvenimui nauji įstatymai, kurių apdėrbime nedalyvaus patis žmonės. Tai panėši dovanai iš autokrato rankų, kurs savo dovaną gali taip aiškinti ir kraipyti kaip tai patinka. Taip ištikrųjų ir yra. Šiandieną tasai manifestas pasilieka tikrai raide, ir iš jo žmonėms teko... pažadėjimas.

Tai suprato nedaugelis skaistaus proto žmonių. Visą Rosijos gyventojų masą, priėmusią manifestą užu "Konstituciją", galima padalinti į tris skyrius: vieni

priėmė manifestą su vilčia; kiti — atsinešė į jį skeptiškai, o dar kiti pamatė jame neva pasikėsinimą ant Rosijos "samoderžavijos" ir kaltę už tai primetė kitataučiams, ypatingai žydams ir inteligentijai, kuri, abelnai kalbant, tamsioje masoje nelabai tebuvo mylima. Pastaroji kategorija, nors ir nebuvo skaitlinga, vienok rado sau tvirtą atramą tamsioje didelių ir mužesnių miestų gaujoje. Ačiu tos kategorijos agitacijai lengva buvo sukelti gaujose neapykantą žydų, suomių, lenkų ir kitų tautų, priklausančių prie Rosijos imperijos.

Trumpai kalbant, spalių mėnesio manifestą vieni priėmė su vilčia, kiti su abėjone, treči su pasiutimu, o niekas nepriėmė jo su tikru entuziazmu. Matėsi, kad jis daug pažada, bet gali nieko neduoti. Karštieji liberališkų partijų vadovai persitikrino, kad dabar tik ir prasideda jų darbas. Prie to jie tēmijo ir į valdžios veikimą. Jie matė, kad viena diena ir vienu laiku su caro manifestu apskelbta ir generolo Trepovo manifestas. Caras savo manifestu pažadėjo ypotos nepaliečiamybę, o generolas Trepovas pranešė, kad jo įsakyta kariumenei, negailint patronų, šaudyti į minią, jai tik ji kur rinksis su demonstracijomis. Caro manifestas išlipyta ant sienų, ant kampų ir viešose vietose, o greta to daug žadančio manifesto visur kabojo ir kruvinas Trepovo apskelbimas, kuriuo aiškiai pasakyta, kad galima yra *pažadėti* ypotos nepaliečiamybę ir draug su tuo galima *šaudyti* piliečiai. Taip ir buvo. Trepovo kariumene ir juodašimčiai (čornaja sotnia) patronų nesigailėjo. Visa tai matant, reikėjo taip gi matyti, kad kova už laisvę ne pasibaigė, o dar tęsiasi toliau ir dar daug kraujo sugers.

Valstiečiai į manifestą žiūrėjo kitaip, savotiškai. Jie dar atsiminė 1861 metus, kuomet caras Aleksandras II-ras 19 d. vasario panaikino baudžiavą. Tad ir dabar jų tikėtasi, kad caro manifestu duodama jiems žemė, kurios jie matė aplink save daug, bet jos negalėjo paimiti, nesa ji didžiunams dvarininkams priklausė. Valstiečiai spėjo, kad ponai stovi tarpe jų ir caro ir nepavelija jam išdalinti jų žemes. Štai ir iškyla taip vadinami "agrariškieji sumišimai": deginta dvarai, bandyta praplatinti kaimų žemės rubežiai ir t.t.

Rosijos revoliucijinį judėjimą vedė pažangioji gyventojų dalis, — inteligentija, susidedanti iš intelektualio vidutiniškojo luomo: advokatų, daktarų, profesorių, mokytojų, rašytojų ir studentų. Išėjus judėjimo vedėjams į aikštę, jie pasidalino grupėmis. Dešinioji jų dalis, buvusi ir tebėsanti už konstitucijinį monarchizmą, ar konstitucijinį konservatizmą, pasivadino spalnininkais (oktiabristais); kairesnieji — konstitucijiniais demokratais, arbr KD, — kadetais; kairioji dalis — social-demokratai ir social-revoliucionieriai; iš šių ilgainiui, kuomet atsidarė valstybės duma, susidarė grynai parlamentarinė grupė, žinoma vardu "darbo žmonių partija" (trudoviki).

Pradžioje lapkričio mėnesio 1905 m. visa politikiškoji Rusija dalinosi į tris kategorijas: kraštutiniai dešinieji, susideda iš karštų reakcijos šalininkų ir remia neaprubėžiuotą autokratizmą; centras, susidedas iš spalininkų ir kadetų; kairieji, beveik lygiai pasidalinę tarp social-demokratų ir social-revoliucionierių. Valstiečiai pasiliko nuošaliai; jie su savo reikalais neišėjo į priešakį ir kol kas niekam netikėjo.

Prisiartinus rinkimams į pirmąją dumą, pasirodė, kad konstitucijiniai demokratai, kadetai, beveik visur perėjo didžiumoje. Pirmojon dumon pateko tikrai gražiausias Rusijos inteligentijos žiedas; tarp pirmosios dumos atstovų buvo daug mokslo vyrų, iškalbių ir plačiai žinomų advokatų ir t.t. Atrodė lyg valstybės vadžios pereina į jų rankas. Vienok viskas puolė. Pirmoji дума, paskui ir pažangiausiaji antroji—išvaikyta. Parinktais įstatymais rinkimai taip sutvarkyta, kad trečiojon dumon pateko didžiumoje prielankus valdžiai elementas. Antroji дума buvo pažangiausi ir turtiniausi skaitliumi tų žmonių, kuriems arčiausia prie širdies buvo darbo žmonių reikalai.

Kyla klausimas, dėlko visa tai taip susitvarkė? Dėlko kadetų partija neatsiekė tai, ko norėjo? Dėlko, kuomet valdžia ją stumtelėjo šalin nuo savęs, ji nerado sau paramos nė proletarijate, nė pas valstiečius, nė armijoje, nė miestų miniose? Tie klausimai, tur būti, dar ir šiandieną laukia tinkamo išrišimo. O čia pabandydysime apšviesti, kiek galima laikraščio rėmeliuose, pažangiąją Rusijos inteligentiją, iš kurios susideda taip pat ir kadetų partija. Mažum tai nors truputį apšvies poziciją, kokią ta partija buvo užėmusi ir dabar tebelaiiko įvairių Rusijos gyventojų akyse.

Iš ko susideda pažangioji Rusijos inteligentija, — jau minėjome: tai vidutinis intelektuališkas Rusijos gyventojų sluogsnis. Geriausia čion bus, mūsų nuomone, cituoti pagal patį M. Baring'ą tulus rusų rašytojus, apšviečiančius Rusijos išsiliuosavimo judėjimą drauge su tuom ir rusų inteligentija.

S. N. Bulgakov rašo: „Išsiliuosavimo judėjimas ne, atnešė tokių vaisių, kokių iš jo laukta... Rusijos re, voliucija anomaliskai išauklėjo destruktivinę (ardymo) spēką; ji panešėjo dideliame žemės drebėjimui; ir jos konstruktyvinė (budavojimo, statymo) spēka buvo, daug mažesnė už destruktivinę“...

Kad pažinus priežastis, kurių dėlei Rusijos revoliucijoje apsireiškė daugiau ardymo spēkos, nekaip statymo, būtina yra išsiurėti į tuos veiksnius, kurie nustatė dabartinės inteligentijos psichologiją, nesa joje gimė, augo ir iš jos išsiveržė Rusijos revoliucija. Tad reikia peržiūrėti kelias minėtų veiksmių charakteristikas.

Su virš keturesdešimts metų Rusijos inteligentijos didžiausias idealas buvo gerbimas liaudies ir darbas dėl liaudies gerovės (choždenije v narod); tasai darbas liaudies dėlei ir liaudžiai prasidėjo dar 70-tuose pereito am-

žiaus metuose. P. B. Struve, socialistas, antrosios dumos atstovas, nemaža pasidarbavęs kovoje už liuosybę, rašo apie minėtąjį darbą liaudžiai šitaip: „Inteligentijos mokinimas tarnauti liaudžiai nepaženklino jai pačiai jokių pareigų sulig liaudies, ir nepastatė prieš liaudies akis apšvietos problemos. Liaudis susideda iš žmonių, kurie vadovaujasi tik tai savo interesais ir savo instinktais, tad ir inteligentijos mokymas, pasiekęs ją, neatnešė jokių idealiskų vaisių. Propagavimas taip vadintų liaudies doktrinų (popular doctrine), taip duokim sau Karolio Markso teorijų, ištikrųjų vedė prie iširimo ir demoralizacijos.“

Daugelis rašytojų labai teisingai patēmija, kad toji inteligentija, aprinkusi liaudį savo darbų idealu, pati pasiliko svetima tai liaudžiai ir toli nuo jos. Ir neįstaba: liaudis nemokėjo ir negalėjo suprasti jų troškimų, jų vilties, jų norų, pagaliaus liaudis negalėjo suprasti net ir jų darbo tikslo, jai nevisad, tai bent daugelyje atžvilgių. Pasiremiant dabar apsireiškančiomis pasekmėmis ir atžvilgiais į tik-ką minėtas rusų rašytojų pastabas, reikia sutikti, jog inteligentijos darbas buvo destruktivinis (iširimo) darbas ir demoralizuojas.

Štai Čechovo piešiamas paveikslas apie Rusijos inteligentiją; čia autorius kalba lupomis vieno studento:

„Rusijoje nedaug tėra žmonių, kurie ką nors dirba. Didesnė dalis tos inteligentijos, kurią aš pažįstu, nieko neįieško, nieko neatlieka ir dar nieko negali dirbti. Jie visi vadinasi *inteligentais*; jie rėkauja ant tarnų, su kaimiečiais apsieina tartum su galvijais, blogai mokinaisi, neskaito nieko rimto, žodžiu sakant, jie absoliučiai nieko neveikia; jie tik tai kalba apie mokslą, jie nedaug tenusimano sulig dailės; jie visi yra labai rimti; jie visi atrodo rustūs; jie visi kalba tik tai apie svarbius dalykus; jie kalba apie filosofiją; o tuom tarpu patįs, bent jų diažiuma, devynesdešimts devyni iš šimto, gyvena lyg laukiniai, vienas kitą kolioja ir nedaug tetruksta iki peštynių; jie valgo negardžius valgymus, miega nešvankiame ore, kur rasi blakių, smarvės, drėgmės, moraliskos netyrybės...“

Žinoma, tie Čechovo žodžiai dar nereiškia butinos teisybės. Ypatingai šiame atvėjyje negalima nustatyti inteligentijos charakteristikos iš belletristo apsakos; ir tas studentas, kuriam Čechovas liepia taip negražiai piešti Rusijos inteligentiją, jis pats sakosi „didesnė dalis tos inteligentijos, kurią aš pažįstu...“ Tatai, argumentuojant, galima pasakyti, kad veikalo herojus tepažino vieną dalį inteligentijos, o kita gal buti ir visai tobula yra. Vienok-gi negalima užginčyti, kad panašių šiam Čechovo piešiniui paveikslų Rusijoje dar ir dabar rasis, nors dabar Rusijos inteligentiją nebeveda pirmyn idealas dirbti liaudžiai; ji dabar jaučiasi lyg tas jaunas dar neišbujojęs pakirstas medis su nuleistom žemyn šakom. Apatija, beviltis visur ir visame.

Toliaus kalbant apie Rosijos inteligentiją reikalinga pasakyti dar kas nors daugiau.

Nežiurint tų visų ydų, kokias galima rasti inteligentijoje, ji yra arti susipažinusi su visasvietine filosofija. Viena po kitai įvairios filosofinės sistemos interesavo Rosijos jaunuomenę. Buvo čia Shelingizmas-Hegelianizmas, Sain-Simonizmas, Fouries, Comte, Marx, Neo-Kantizmas, Max, anarchizmas.—Juo labiau inteligentija jautė, kad iš po jos kojų pasitraukia reališkojo gyvenimo papėdė, juo ji labiau linko prie abstrakčių filosofijos teorijose. Ir pirma ir paskui didieji Rosijos rašytojai garsiai jiems sakė, juos esant ant kreivo kelio, bet netikėta tiems teisybės žodžiams. Sakė jiems tatau rusų genijai — Čadaev, Dostojevski, Tolstoi, Solovjev, Tiutėev, Fet, kartojo kartis po kartui. Nieko negelbėjo.

“Jie šaukė mus ant naujų takų“, rašo Heršenson. “Jie šaukė mus išeiti iš siaurų mūsų kalėjimų į plataus pasaulio laisvę... niekas mūsų neatsiliepė į šaukimą“.

Ir kas iš to išėjo? Rosijos inteligentija (buvo toks laikas) apšaukė Dostojevski reacijonieriumi, Čehovą bejausliu, o Fetą ciniku.

Svarbiausi priežastis inteligentijos nepasisekimo dirbti liaudžiai buvusi, anot tųjų rašytojų, jos santikiuose su religija. S. N. Bulgakov rašo:

“Niekur nėra vidutinės išlavintos klasės labiau bedieviškos (atheistiškos), kaip Rosijoje. Bedievystė tai visuotinas (Rosijos inteligentijos) “credo“, o „credo“ kritiką priima ne tik vidutinė išlavinti klasė, bet ir iš liaudies kilusioji inteligentija. Atheizmas pas ją yra tradicijinis; sulig jo negali būti ir diskusijų. Tasai atheizmas rymo ant ne-kritiškų, ne-priparodytų ir dogmatiškų tvirtinimų; anot jo—mokslas galįs galutinai spręsti visuose religijos klausimuose ir, žinoma, visus tuos klausimus ir sulig visų žmonių išriša negatyviškoje prasmėje.

“Sį tikėjimą“, rašo Bulgakov’as, “išpažįsta mokyti ir nemokyti, seniai ir jauni. Jis pavirsta į šaknį subrendimo amžiuje... Lengva yra daleisti, kad jaunūmenė įgunda nebepripažinti religijos ir permaito ją ant mokslo ir progreso. Bet ir subrendę inteligentai, sustoję syki ant to pažiūros laipsnio, tankiausiai palaiko tą savo “credo“ visam savo gyvenimui, nesa mano religijos klausimus esant jau visiškai išaiškintais ir galutinai nustatytais, ir juos pačius lyg ir užhipnotizuoja jų sądraugų minties vienodumas sulig to dalyko...“

“Labiausia nustebina tai, kad inteligentija nepažįsta religijos... Ji niekad nepabandė rimtai ir saužiningai išsibrūti definityvišką religijinę opinią; ji niekad os ne-gvildėna religijinių minčių... Geriausias tam priparodymas,—tai Rosijos bedievystės istorija. Ji atsinešta Rosijon iš Vakarų Europos. Mēs (rusai) priėmėme ją, kaip paskutinį Vakarų civilizacijos žodį, pirmu-

čiausia Volterianizmo ir Francuzų Enciklopedistų materializmo pavidaluose; paskui pavidale atheistiško socializmo, apie 60-tus metus pozitivizmo formoje, dabartinėje gadyneje—ekonomiškojo materijalizmo formoje.

“Iš to matome, kad prieš mus permier išlavinta vidutinė klasė, apsunkinta įvairiausiomis Vakarų Europos filosofijos teorijomis; toji klasė negali pati save kontroliuoti, neturi disciplinos, nē-gi supratimo apie savas pareigas; despotiška savo bude, dogmatiška savo bedievystėje, visiškai atskirta nuo reališkojo gyvenime. Kokia tatau gali būti pasekmė darbo, atliekamo tų žmonių? Kokią jie gali turėti įtekmę į kaimiečius? Koku būdu kaimiečiai priima propagandą ir kaip jie žiuri į “mokytojus“? Heršenson’as duoda atsakymą į tuos klausimus. Jis rašo:

“Pasakius, kad liaudis mus nesupranta; dar nebus pasakyta visiškai teisybė. Gal buti, ji nesupranta mus, nesa mēs esame kulturiškesni už ją. Mažum jie gali mums užmesti, dėlko mēs negyvename iš savo rankų darbo, ir gyvenamė gana lengvai. Ne. Štai kame dalykas: jie nenori pripažinti mus žmonėmis. Jų akyse mēs esame šmėklos žmogaus pavidale, žmonės bē Dievo savo širdyse, ir jie turi tiesą taip sakyti.“ Kitoje vietoj tas pats rašytojas, nurodydamas skirtumą santikių, esančių tarp žemesnės klasės ir inteligentijos Rosijoje ir Vakarų Europoje, sako:

“Tarp mūsų ir liaudies yra gana akyvas skirtumas. Mēs liaudies akyse nesame lupikai, kaip kad jų broliai, kaimų *kulak'ai*, mēs nesame laikomi svetimžemiais, kaip kad turkai ar francuzai. Jie mato mus esant rusais su siela, bet jie nepripažįsta, kad mēs turime savyje žmogaus sielą. Todėl tatau jie nekartą su išsiutimu užpuola ant mūsų, ir tai labiausia dėlto, kad mēs iš jų pačių tarpo esame kilę...“

Vienok inteligentija revoliucijos pradžioje ne taip žiūrėjo į dalykų stovį. Ji manė, kad skirtumas tarp jos ir liaudies yra *tiktai* išsilavinimo laipsnyje, t.y. kulturoje, apsišvietime, ir aplinkybėse; ir, jai nebutų valdžios statomų kliučių, tai jie but galėję susiliesti į vieną kruvą. O kad gali iškilti klausimas sulig inteligentų “dušios” ir kaimiečio “dušios”, — jiems ir į galvą neateidavo. Jie visiškai buvo užmiršę, kad liaudis turi dušią, nors apie tai garsiai nesykį sakė Rosijos geniališkieji rašytojai: Gogol, Tolstoi, Dostojevski.

(T. b.)

Caro Nikolajaus I Gadyne.

I.

KONSTANTINAS turėjo būti įpėdiniu Aleksandro I, bet kokių negėlių dėlei jis atsisakė. Tad Nikolajus I pastojė caru, kaip 3-čiasis sunus caro Povilo I-mo. Maištas suokalbinkų kilo 26 d. gruodžio; suokalbinkai buvo įkalbėję daliai kariumenės, kad Konstantinas neteisiai nuo sosto esąs nustumtas. Suokalbio ir maišto vadovu buvo kiltas demokratizmo rėmėjas Konradas Rylejev'as. Peterburgo general-gubernatorius, važiuojantis su caru, tapo nušautas. Bet maištininkų pulkai tapo apveikti, užmuštųjų lavonai aketėn ant upės Nėvos sukimšti, o iš suimtųjų vadovai nugalabinti, tų tarpe ir minėtasai Rylejev. Peterburge prasidėjo byla Dekabristų. Tapo jon įtraukta daugelis aristokratiškų šeimynų, jų tarpe kuningaiktis Jablonovskis, kurs priverstas išdavė suokalbio paslaptį. Įvyko areštai Varšavoje, Vilniuje, Kijeve, o net Lvove ir Toruniuje.

Varšavos kalėjime sedėjo 800 asmenų. Paskirtoje kvotimui ir teisimui komisijoje viršininku buvo Novosilcov, o greta jo buvo slaptosios policijos perdėtiniai: Koruta ir Roznieckis. Kvotimai tęsėsi suviršum metus laiko, o tuo tarpu daug naujų areštų įvyko, vienok ne daug ką galima buvo kvotimais išgauti. Kad patyrus suokalbio paslaptis, kankinta suiminius kalėjimuose. 1827 m. kvotimo komisija parodė savo triuso pasekmę. Skundžiamieji pasiliko kalėjimuose, o Krzyžanovskį su keliais kitais patalpino Zamoscio kazamatuose. Galiaus caras įsakė suokalbinkus pavesti senato teisimui. Senatas įteikė peržiūrėti kvotimų komisijos raportus kuningaiktščiui Radvilui, Višnievskiui, Tađui Tiškevičiui, M. Vodzynskiui ir Rembielinskiui; kvotimo komisija buvo nutarusi mirties bausmę senatoriui Soltykui, valstybės dūmčiui Plichtai, Zaluskiui, V. Grzymalai, Dembekui, po-pulkininkui Krzyžanovskiui, Majeovskiui ir Zablockiui. Senato gi teismas vienintėle kaltenybe bent kaikurių iš skundžiamųjų rado, kam jie, žinodami apie rusų suokalbį, jo neatidengė valdžiai savame laike. Užtat teismas 30 d. gegužio 1828 m. gvardijos pulkininką Krzyžanovskį nuteisė trims metams ir trims mėnesiams kalėjiman, atskaičius 16 mėnesių jau jo atsėdėtų traukyje komisijos tardymų, kapitonas Majevskis ir urėdininkai Plichta ir Grzymala gavo po tris mėnesius kalėjimo; o kitus apskūstuosius visai paliuosavo. Caras Nikolajus siuto už tokį nuteisimą. Liepė pagauti paleistuosius ir uždaryti Petropavlovsko tvirtovės požemėn. Žinoma, Lenkijoje žmonės džiaugėsi, dainavo ir visur vaišino senatorius. Ypačiai teismo pirmininko, vaivados Bielinskio, pasielgimą abelnai gyrė, taip pat kaip ir Sandomieriaus vyskupo Burzynskio ir Varšavos archyviskupo Voroničiaus.

Caras Nikolajus buvo žmogus siauramatis, bet tvir-

tos valios. Nuo Dekabristų gadyneš jį neramino jausmas neatvangumo. Už tai jis be pagailos represijomis tikėjosi pergalėsiąs tuos visus jam grėšiančius pavojus. Jo tyranija trynė ir malė viską. Jo dvaras buvo taip pat, kaip ir Katarinos, labai putnus. Metoda jo valdymo vedė šalį į nelaimę. Jis stengėsi atgrąsinti žmones nuo revoliucijos ir netikybės. Neapkentė liberalizmo taip, kad ta neapkanta persimainė pas jį į maniją. Nesant su tikmės kaslink geležkelio linijos tarp Maskvos ir Peterburgo, jis nurodė tiesią liniją, kaip tinkama, nors tokiu būdu pasiliko aplenkti miestai. Karė visuomet buvo mylima despotų priemone dėl atitraukimo atydžios nuo vidurinės valstybėje neįjegos ir suirutės. Tai-gi ir Nikolajus I-masis surado priežastį pradėti karę su Turkija 1828-9 m. butent už turkų persekiojimą armenų ir už kurstymą priešais Maskoliją Kaukazo genčių. Sultanas skundėsi ant Bucharesto ir Akermano sutarčių (1826) tramdymo, bet Maskolija nepaisė ir jos kariumenė ginklu užgriebė Ibrailą, Varną ir galiaus generolas Dybičius nutraukė prieš Adrianopolį. Tapo pasiekta nepriklausomybė Serbijos, Graikijos, taip-gi tulas atsiliuosavimas Moldavijos ir Valakijos, o maskoliai pasiliko vėl apgynėjai Graikų cerkvės Turkijoje. Maskolijos laivai dabar plaukiojo pro Dardanellių ir Bosforą.

1827 m. Paškevičius laimėjo ruso-persišką karę.

Nuo 1826 m. tarp Varšavos universitatės mokslaičių ėmė tvirties slapti suokalbiai, remiami Julijono U. Niemcevyčiaus patarimais; taip-gi ofieieriai ir kiti rišosi į suokalbius. Anot Goeringo'o "Moskva gerai žinojo, jog Lenkija atsieks persveriančią galybę, jaigu valsčionis įgyję turtus gaus apšvietimą ir geresnį buvį, o per tai įgys daugiau meilės tėvynei ir savo tautai; todėl 1809, 1810 ir 1811 m. įsteigtas žmonių mokyklas Maskolijos valdžia panaikino, kad neleisti kaimiečiams apsišviesti. Dabar chlopų savastis, duota jiems pastarame metašimtyje tautiniuose lobinose, turėjo būti panaikinta, 1, idant šlėkta neturėtų priešais akis paveizdos ir paskatinimo apdovanoti valsčionius žeme savuose dvaruose¹⁾, 2, idant valsčionis tautiniuose turtuose taptų sulyginti su kitais. To viso vyriausybė atsiekti kitaip negalėjo, kaip tik pardosu tautinių turtų.

1] 1818 m. gubernijos seimeliuose Gartine, jaunas Raulas Puttkameris parėmė ir karštai užtaravo inešimą išliuosuoti valsčionius nuo baudžiamos, kaip tai buvo daroma su valdžios pritariamu Priebaltijos provincijose. Už tai jis tapo apšauktas "demagogu". Kaip sąnarys ir ligmirtininis globėjas Evangeliskai-Reformuoto Synodo Vilniuje, jis projektavo kaimiečių apmokėčiamą dvaruose, priklausančiuose Synodui; inešimas buvo didžiama balsų nubalsuotas, tad bent pas save, iš savo dėkos sumažino ir inventoriumi apsklembė lažų dienas ir kitas privoles valsčionių. Už tokius darbus jis tapo apskričio dvarininkų pramintas "ideologu". O kad 1845 m., budamas šlėktos maršalku Lydos apskr., ivesdinant tuomet vyriausybės isakytą inventorijų aiškiai dabojo abipusę teisę, ponai dėl pašaipos praminė dar ir "chlopų maršalku", kuomi Puttkameris teisingai didžiavosi. --- [Odyniec, "Wspomnienia z przeszłości, 1884"]. Garbė jo atminčiai!

1829 m. caras Nikolojus vainikavosi Varšavoje Lenkų karaliumi, kadir maskoliška karuna. Suokalbininkai nutarė nušauti carą. Mat patrijotų susivienijimas nors ir buvo apytkęs po 1826 m., tačiau 1828 m. prasi-dėjo naujas judėjimas. Petras Vysockis, po-paruėnikas grenadierų, sumanė suokalbin įtraukti mokintinius vė-liavininkų mokyklos, kurių buvo į 300. Gruodyje 1828 m. pas Vysockį suėjo Poninskis, Mochnackis, Cichovskis, Gurovskis, Paškevyčius, ir įkurė slaptą politikišką sąjungą. Sutarta apšaukti karę dienoje caro vainika-vimosi ar laike peržalgų kariumenės ant Sasko Pleciaus, kur po-veliavininkai turėjo nušauti carą. Bet tąjį suo-kalbį neišpildyta turbūt dėl seno Niemcevyčiaus atkalbinėjimo nuo tokio neapsvaistyto žygio.

Nikolaj Novosilcov.

1830 m. Varšavoje tipo atidengtas Koperinkui pa-minklas ant plečiaus prieš Stašyco namą. Atėjus sei-mai, Konstantinas prašilino iš seimo narių tarpo Nie-mojevskį ir Zverkovskį. Iš administracijos dumos at-skaitų pasirodė, kad vidutinių mokyklų skaičius suma-žėjo beveik per pusę, kaimiškų iki 357, nors švietimo rei-kašams, per privatiškus legatus renkami, įėmimai pasi-didinę iki 4 milijonų aukšinių. Išmėtinėta valdžiai nu-puldymą mokslainių; panėiojimas liuosybės žodžio, var-žymas universitatės, teismo nepagodojimas ypatisškos laisvės, priešįstatymiški ėmimai į kariumenę, o ypač rinkimai mokesčių be seimo leidimo privertė seimą pa-rašyti carui gan aštrų prašymą, o ir šiaip ėjo daug petici-jų su visokiais pasiskundimais. Caras Nikolojus nes-

slėpė su tuom, kad Lenkų konstitučiją pripažįsta tik pa-kol jam patinka.

1830 m. Liepos mėnesio revoliucija išvijo Prancuzi-joje karalių Karolį X-tąjį. Belgija atsiskyrė nuo Hol-landijos. Vokietijoje ir Italijoje kilo maištai. Visa tai nepatiko Nikolojui, skaitančiam save Europos sargu. Jis rengė karę ir derino koaliciją su Belgija ir Austrija. Lenkai nemanė traukti prieš Prancuziją, bet namie ruo-šė maištą. Konstantino šnipai suvuodė. Suėmė Ur-banski, vyriausią susivienijimo sąnarį; tardė Vysockį. Suokalbininkai savo vadovu aprinko gen. Chlopickį, o valdybon paskyrė: gr. Ostrovskį, V. Niemojevskį, J. Lelevelį ir V. Zverkovskį; valdybos pirmininku likosi kuningaikštis Adomas Čartoryskis, nors maištui prasi-dėjus administracijos duma užėmė jo vietą. (Čion di-delę rolę lošė kngštis Ksaveras Liubeckis).

Liberališkasai Gervinus kaip pirmą lenkų revoliu-cijinio judėjimo priežastį randa tame, kad pagerinimai socialių apystovų (per konstitučiją) baugino hierarchi-škus demagogus, nesa žmonės galėtų apsiprasti su nauju padėjimu. Dar Aleksandriui valdant, ponija ir kunin-gija taisė sprogtančią mēdegą maištui. Kad Nikolojus valdyme griebėsi aštresnių priemonių, tai prigulėjo nuo didelio paplitimo suokalbiaujančios partijos. Ir tik bai-siuose kruvinos kovos verpetuose, kur viena partija ne-atsiliko nuo kitos, žmonės nebteko vienos laisvės po ki-tai. O žodis „laisvė“ romiškojo polonizmo burnoje ir tose kovose turėjo tokią prasmę, kaip kad anose, veda-mose prieš dissidentus, reiškė išnaikinimą kitaip tikin-čiųjų! Tai-gi jie skelbė laisvę prasmėje Gregoro VII!

Ir Grigoras XVI bent moraliu triumphu pasidžiau-gė. Apsilankydamas Romoje, 1845 m., Nikolojus, — ne-žiurint įvairių vaidų, kilusių po lenkmečiui — apsilan-kė pas popiežių. Iš tos audijencijos išėjo nublankęs ir sujungintas. Gregoras XVI vėliaus gyrėsi esąs carui tei-sybę pasakęs. Rods iš tos caro su popiežium pašnekos nesimato jokių atmainų caro veikime. Bet kad „papis-tiška“ politika ilgainiui pasirodė guvesnė už „cezaro-pa-pistišką“, parodo vėlesnius dalykų plėtojimas.

1830 m. Lenkai pakėlė maištą. Keliems studen-tams, gerbusiems atmintį Kasciuškos, did. kniaz. Kon-stantinas baisiai kailį išpėrė. Tas davė pradžia subruz-dimui. 29 d. lapkričio naktį išvyta iš Varšavos didį kniazų Konstantiną ir pareikalauta nuo vyriausybės, kad ta užgvarantuotą konstitučiją, kas nesykį jau buvo žadėta, ir kad prikergtų „lenkiškas provincijas“ prie karalystės. Bet vyriausybė reikalavo visiško pasidavi-mo. Tad Lenkai rįžosi atsilaikyti priešais.

Konstantinas su maskolių kariumene atsitraukė nuo Varšavos, paėminas Valerijoną Lukašinski, prikalta prie armotos; tas paskui gyveno Šliselburgo kalėjime, iki ne-pasimirė 1868 m. Dabar Lenkų kariumenės pulkai pri-stojo prie judėjimo, užėmė Madoliną su dideliais lobiais. 6 d. gruodžio gen. Chlopickis priėmė diktaturą, tačiau

jam truko politiko gabumo ir todėl jis nemokėjo tapti antru Kasciuška. Už patarėją politikoje Chlopickis priėmė kngštį Liubeckį, kurs velijo derintiesi su caru Nikolajumi! Reikėjo pulties ant Lietuvos, kur dar nebuvo maskolių, ir lietuviškas korpusas būtų umai pasidavęs. Bet Chlopickis su tuomi nesutiko, tik pasiuntė 10 d. gruodžio Liubeckį pas Nikolajų su prašymu godoti Lenkijos konstituciją ir tautinės reprezentacijos Lietuvai ir Rusijai. Gi valdyba išsiuntė diplomatiškus agentus: Aleks. Vielopolskį į Londoną; Volickį į Paryžių; gr. Rašynskį į Berlyną. 18 d. gruodžio seimas pripažino maištą. Chlopickiui turėjo gelbėti viršiausioji valdyba: kngštis Čartoryskis, kngštis Mik. Radvilas, kaštelionas Dembovski, Barzykovski, Malachovskis, Lubienski ir Jelski. Po caro manifestų, Chlopickis nieko nepadaręs sudėjo seimui savo diktaturą.

Caras liepė fieldmaršalui Dybičiui įsirgiauti į kariuotę su kariumene. Lenkų gi seimas paskyrė kngštį Mik. Radvilą vadu, o tas nors buvo žmogus geras, bet ne mitras. Dabar Lenkų armija įaugo iki 60000, bet Lietuvon traukti buvo pervėlu, nes Lietuvą užliejo Dybičiaus armija, užgriebusi liet. korpusą. Seimas 25 sausio 1831 m. numetė nuo Lenkijos sosto Nikolajų; detronizacijos akte pasakyta, kad lenkų tauta yra nepriklausmi, kad turi tiesą atiduoti savo šalies karumą tam, ką atras vertu jos ir kas duotąją prisieką užlaikys nelauždamas. Tas seimo nutarimas patiko visai tautai o lenkų sukilimas Europos akyse įgijo guodą. Seimas podraug pavedė valdžią penkiems sąnariams neatsakančiams triobėsiui: pirmininkas kngštis Ad. Čartoryskis ir Barzykovskis, — iš atžagareivių partijos; Moravskis ir V. Niemojevskis, — iš pažangiųjų; J. Lelevelis, — iš demokratų-republikonų partijos.

Maskolių armija traukė 3 keliais: Kauno vieškeliu traukė grenadierų korpusas po vada kniaziaus Šachovskoi; Liublino vieškeliu ėjo antras korpusas po vada gen. Kreico, o viduriu į Brasčius ir Siedlcus ėjo pats Dybičius su 3 korpusais, vedamais Pahlenu, Rozenu ir Vittės. Maskoliai savo armijoje turėjo 114000 žmonių su 366 armotomis.

Lenkai lanku sustojo tarp vieškelių Kauno ir Brasčiaus, atsiremdami pečiais į Pragę. Anot Puzyrovskio jie turėjo 63000 žmonių su 142 armotomis, nors iš tų 15000 buvo neapginkluotų atsarginių. Gen. Krukovieckis rėmėsi į Narvą ir sergėjo Kauno vieškelį; Skrzyneckis laikė linijos centrą, stodamas prieš viršiausias maskolių spėkas; Žymirskis, atsiremdamas į Liviečą, sergėjo dešinį maskolių armijos sparną, o prieš Kreičą stovėjo su mažu korpusu Dvernickis.

Vasario 14 d. pas Stočk'ą, tarp Siedlcų ir Vyslos, Dvernickis sumušo Kreico avangardą, komanduojamą Geismaro, ir paėmė 11 kanuolių ir kelis šimtus suiminių nelaisvėn. Dvernickis tuojaus pastojo karžygiui!

Vasario 19 d. pas Grochovo Dybičius susirėmė su Žymirskiu ir Šembeku, bet pralošė 9 kanuoles ir 2 vėla-

vas. Sekančią dieną Pahlenas padarė ataką ant Gelgudo stovyklos, bet nieko nepešė. Kova pertraukta 4 dienoms, maskoliams laukiant Šachovskojo. Lenkai įgavo daugiau drąsos.

Pas Bialoleką Malachovskis užtojo kelią Šachovskojui; atkakus pagelbon Krukoveckiui, lenkai narsiai antpuolė Šachovskojų. Tad Dybičius užšaukė visuotiną susirėmimą pas Grochovo. Maskoliai stengėsi užimti alksnyną, atramą Lenkams, ginamą per Rohlandą, per Žymirskį (kuris ten krito), paskiaus per Skrzyneckį, iki galiaus Chlopickis išstumė maskolius šalin į laukus Vygodos. Besusvyrančius maskolius Chlopickis liepė Lubinskiui vyties, bet šis nepaklausė ir laukė paliepmo nuo viršiausiojo vado M. Radvilo, kurs, susimaišęs, jokių paliepmų nedavinėjo. Chlopickis sužeistas grįžo į Varšavą. Maskoliams atnaujinus antpuolimą, Lenkai nutarė pasitraukti linkui Vyslos, Dybičius užsiuntė ant jų savo raitelius. Lenkai vienok atsigręžę maskolių raitariją išnaikino ir, kad būtų turėję gerus vadus, būtų pilnai mušį laimėję. Po vada Skrzyneckio Lenkai per tiltą traukė Varšavon.

Dabar seimas ir valdžia vadovystę armijos pavedė Jonui Skrzyneckiui, drąsiam kovoje, bet nesugebiančiam valdyti didelę armiją; savo štaban jis pasikvietė Chrzanovskį, o į generalinį kvatermeisterą nusiskyrė Prądzynskį.

Dybičius dabar laukė pagelbos, atvedamos didžio kniaziaus Mikolo. Lenkai taip-gi rinko liuosnorius, liejo naujas kanuoles ir kalė ginklus. Seimas buvo užsiėmęs valsčionių klausimo reikalais, bet žemės savastis ir paliuosavimas nuo baudžiamos valsčioniams nepripažinta. Šlėkta tikėjosi pati viena be liaudies pagelbos apgalėsianti maskolius. Skrzyneckis derinosi su Dybičiu, kuris reikalavo atšaukimo detronizacijos caro Nikolajaus ir Lenkų pasidavimo caro mylistai ir valiai, o tos derybos demoralizavo kariuomenę.

Atėjus pavasariui, maskolių gvardija atkako į Augustavą, o Dybičius rengė pas Tyšiną persikelt per Vyslą, kad susitikti su Geismaru, Rozenu ir Kreicu ir ginti bendromis spėkomis lietuviškąjį rubežių. Dvernickis tapo pasiūstas į Volyniją, kur ties Poryck ir pas Boreml sumušo maskolius, pas Lulincus maskoliai įveikė ir išstumė Lenkus į Galiciją, kur Austrija juos išginklavo. Tokiu budu Volynijoje sukilimas, vedamas Čackio, Olizaro ir Worcellio, puolė. Taip-pat liudnai užsibaigė sukilimas Podolyje, kur gen. Kolysko pas Dašovo ir Maidan tapo sumuštas. Likučius Lenkų kariuomenės pulkininkas K. Rožyckis laimingai atvedė į Zamoscių.

Skrzyneckis užgulo ant Geismaro kariuomenės Grochove ir sumušo, potam sumušo Rozeną pas Wielki Dąb. Dybičius pribuvo gelbėti Rozeną, kuri tuo tarpu pas Igaunius, į pusmylį nuo Siedlcų, sumušo Prądzynskis. Dybičiui prisiartinus Lenkai atsitraukė į Jėdžejevą.

Tuomi tarpu Europa atkreipė akis ant Lenkijos, ir

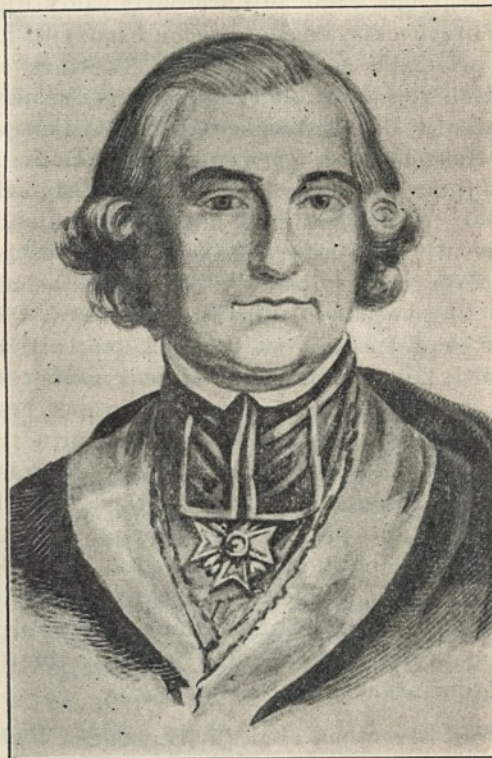
kilo balsai, reikalaujantie intervencijos.

Pavasaryje sukruoto taip-gi ir Lietuva, iš kur maskalių kariumenė buvo ištraukta karėn su Lenkais. Tuo laiku aplinkybės Lietuvoje nebuvo lengvos. 400 lenk. oficerių iš liet. korpuso ir antros Pahlens huzarų divizijos maskoliai buvo išsiuntę į Kaukazą. Žinomus patrijotus ir pažangius piliečius išvežė į Maskoliją. Apskelbė karės stovį ir terorizavo gyventojus. O vis-gi sukilimas ir čia prakuto.

Sukilimas Lietuvoje kilo paskutinėse dienose kovo. Žemaitija, kaip visuomet, pirmutinė davė balsą į kovą. Ir kas labjausiai ištėmytina, tai tas, kad sukilimą pradėjo kaimiečiai. „Pirmiausiai kaimo žmonės,—pasakoja Mikolas Lisičekis savuose pamiėtnikuose,—po priedanga išvengimo rinkimo į kariumenę, vyriškiai rinkosi į girias ir ten ruošėsi kovon. o paskui bajorija susivienijo su liaudžia pirmiausiai Žemaitijoje, o potam ir kituose Lietuvos apskričiuose, ir sukurė šventą ugnį partizantiškos karės“. Abelnai liaudyje matėsi didelis užsiedimas link sukilimo. Prelgauskas pasakoja, kad tulas kaimietis pabėgo nuo savo pono, gyvenančio Vilniuje, „atėjo pirma į savo pono kaimą, kur prikalbino dešimtį kitų vyriškių, paėmė priešais ekonomo valią arklius ir medžioklinius ginklus savo pono, sako, ir piningų kiek, ir su draugais nuyko sukilėlių stovyklon, Raseinių apskirtyj“. Taip-gi svarbus yra liudyjimas Anupro Jacevyčiaus: „Būdamas vyresninku ginkluotos spėkos mano apskirtyje (Telšių),—sako jis—mačiau, kaip iš pradžių kaimo žmonės su užsiedimu veržėsi į eiles tėvynės gynėjų, ir mačiau, kaip žymiai atšalo paskui... Kožnas beveik kumietis, pasiduodamas į kariumenę, apskelbė ir reikalavo aiškiai įrašyti į kontrolę, kad eina iš savo dėkos, o ne iš kontono, už lobius, arba kas pas juos lygiai ženklino, už poną“. Galiaus maskoliškas raštininkas Puzyrevskis sako: „Dalyvumas kaimiečių lietuviškame sukilime suteikė jam didesnę svarbą ir darė jį labjaus išsikeriojusiu, negu kad buvo Volynijoje ir Podolyje, kur sukilimas sukosi tik beveik išskirtinai tarpe šlėktos ir nedidelės dalies miesčionių“

„Ir kodėl Lietuvos valsčionių gan greitai atšalo savaime užsiedime link sukilimo? Todėl, kad neteko vilties, jog tas sunkus padėjimas, kokiame buvo, galės but atmainytas. Tulas skaičius žemės savininkų apskelbė pas save valsčionių liuosybę, davė jiems tulas nusileidimus ir dovanas, bet žymi didžiuma niekame neatmainė padėjimo. Priegtam privatiški paliuosavimai valsčionių, be užtvirtinimo viešos vyriausybės, negalėjo sužadinti ištikėjimo. Kiek žinau, tik viename Ašmenės apskirtyje naujai įsteigtoji tuomlaikinė valdžia paskelbė valsčionių paliuosavimą. Prie to daugiausiai prisidėjo Jurgis Soroka, 84 metų amžiaus senis, kuriame, anot Hipolito Klimaševskio, lapkričio mėnesyje kilęs sukilimas atgimdė jaunystės jausmus ir viso spėkoj nušvietė jo dvasią ir meilę tėvynės. Įspudis tos proklamacijos buvo didelis: „Iš savo dėkos—sako Klimašev-

skis—iš įvairių pusių rinkosi skaitlingi liuosnoriai ir, jaigu ne netikės Ašmenės atgriebimas per ginkluotos spėkos vyresninkus ir kariumenės atsitraukimas laike prisiartinimo maskolių, tai tas vienas apskritys galėjęs tapti parama visos Lietuvos atliuosavimui; nes visokiais keliais iš apskričio traukė į vyriausią kvatierą penki tukstančiai žmonių...“

Kun Hugo Kollataj.

Julius Graževskis pradėjo partizantišką kovą 25 d. kovo. Stanevyčius veik paėmė Raseinius ir išstumė maskolius į Prusus. Bėgyje 2 savaičių sukruoto visa Lietuva. Matusevyčius iėmė Trakus; pulkininkas Przedzdieckis su kun. Jasinskiu 8 d. balandžio užėmė Ašmenę, kur gavo kasą su 100,000 auksinių ir daug ginklų su amunicija; bet į 3 dienas maskoliai Ašmenę atgriebė ir išskerdė senius, moteris ir vaikus, besislaps-tančius bažnyčioje. Bilevyčius sumušo gen. Bezobrazovą pas patį Vilnių. Apielinkėje Dunaburgo sukilėlius vedė Emilija Plateriutė (su Marija Rašanavyčiute), kurios mirtį nuo žaizdų, aplaikytų kovoje, aprašė A. Micekyčius eilėse „Šmierė pułkownika“. Vilnių ir Kاونą gynė druti maskolių garnizonai. Vilniuje susekta suokalbis ir maskoliai sušaudė keletą patrijotų.

Kad lietuviškam sukilimui duoti pagelbą ir net perkelti svarbiausią karės lauką į Lietuvą Prądzynskis viršiausiam vadui perstatė genijališką pleną. Barzykovskis sako: "tai buvo drąsus plenas, bet neužginčijamai genijališkas, ir jaigu butų nusisekęs, galėjo atnešti didelę naudą ir geras pasekmes". "Prądzynskio plenas —sako Puzyrevskis—labai apsvartytas, bet neatnešė sukilėliams laukiamos naudos, atpenč privedė Lenkus prie Ostrolėkiškos katastrofos; visa kaltė už tai gula ant viršiausiojo vado Skrzyneckio, kurs galutinai parodė savo netikumą vadovauti armijai ir valdyti jos veikimą". Skrzyneckis nenoriai priėmė Prądzynskio pleną, lyg kad priverstas per intervenciją Tautinės valdžios. Barzykovskis pasakoja, kad Prądzynskis išsėmė visus savo argumentus dėlei savo pleno ir, matydamas Skrzyneckio atlušumą, klausė jo su tulu pasityčiojimu: "Prie ko atves jį neveiklumas, ant ko jis remia savo viltį? Ant Lietuvos ir Rusijos sukilimo, ant intervencijos, ant malonės Dievo? Tas viskas negelbės, ir jaigu patįs neveiksime, neišvengtinais pulsime". "O jaigu tapsime sumušti—tarė Skrzyneckis, — kas tuomet bus?" "Tas pats —atsakė Prądzynskis—bet besimušdami turėsime bent kokią viltį, kokias nors lukestis, bent garbę atlaikysime, ir juo greičiau bus galas, tuo geriaus, nes mažiau išnaikinimo įvyks šalyje". "Bet aš nenoriu tokią katastrofą paskubinti—tarė Skrzyneckis — laikas dažnai daug duoda, ir mums gali daug duoti." Taip kalbėdamas, jis manė apie užsienio intervenciją. Jis buvo diplomatu, bet ne buklum armijos vadu. Jis įsikalė sau į galvą mintį, kad Prancuzija ir Austrija butinai tur ateiti į pagelbą. "Rašė memorialus į užsienį; tramdė įstatymus, kurie paskyrė lauką jo darbavimos, ir užmiršo švenčiausias savo pareigas".

"Prieš išiveržimą Lenkų kariumenės į Lietuvą turėjo išeiti Tautinės valdžios manifestas į gyventojus to krašto. Diskutuojant tą manifestą, smarkiai susidurė savo tarpe dvi partiji: konservatyviškoji, kuri kassyk aiškiau darėsi atžagareiviškesnė, ir konstitucijiškoji. Konservatyviškoje partijoje pradėjo dalyvauti margrovas Aleks. Vielopolskis, kurs, nenusisekęs jo diplomatiškai misijai Berlyne ir Londone, sugrįžo į Varšavą ir skelbė, kad užsienio valstybių nenoras pagelbėti Lenkijai paeina iš to, jog sukilimą skaito revolicijos judėjimu, nukreiptu linkui jakubiuzmo. Savo neapykantoje link visko, kas reiškė kokias nors revolicijines pastangas, Vielopolskis ir artimiausi jo šalininkai, Konstantas Svidzinskis, Hubė, Zaborovskis, Lubienskis ir k. taip toli nubėgo, kad pradėjo tvirtinti, jog "velyk tegu Maskoliai viešpatauja, negu kad revolicijinė pažvalga turėtų išivyruoti". Rods valsčionių reikalą skaitė revoliucijiškiausiu. Boneventuras Niemojevskis buvo tos nuomonės, kad Lietuva, vienydamasi su Lenkija, turi priimti ir jos konstituciją, tai-gi ir valsčionių liuosybę. Prieš tai stoji: Vielopolskis, kuris tapė dumčium užsienio

departamente, ir Gustavas Malachovskis—jiedu tvirtino, kad Lietuva turi užlaikyti savo senus į-tatymus. Valdybos posėdyje 3 dieną gegužio Niemojevskis su Malachovskiu net smarkiai susibarė, dėlei ko abudu išstojė iš valdybos. Išrinkta tarpini kelią: ažuot tikrai apskelbti panaikinimą baudžios, kuri įstatymiškai jau Lenkų karalystėje nebegzistavo, atsišaukta tik į palivarkinės šlėktos jausmus, kad jinai padarytų tai iš savo liuosos valios. Manifestas 13 d. gegužio, parašytas paties Čartoryskio, priminė, kad kitur liaudis atgavo savo tiesas geležia ir ugnim, ir išreiškė viltį, kad "pas mus jas (tiesas) gaus kaipo dovaną nuo savų bendrabrolių". "Prakilnus, teisus ir butinas darbas taps nuoveikaliu jusų pačių valios. Jūs patįs apskelbsite liaudžiai jos paliosavimą ir tokiu budu pasveikysite pargrįžimą pas jus lenkiškų arelių".

Valdžiai savo tarpe nesutinkant, Šaneckis net inėšes buvo projektą išrinktį karalių. Ir vėliaus Mickyčius rašė, kad Lenkų karalius butų padaręs didelį išpudį ant Lietuvos, Rusijos ir Prūsų, išiverždamas į Lietuvą, Ukrainą, Podoliją ir Baltgudiją, reikalaudamas savo tėvainystės ir atliuosuodamas liaudį nuo baudžios.

Gen. D. Chlopickis traukė į Lietuvą palaikymui tenykščio sukilimo. Po kovai pas Ostrolėką taip-gi vyriausias vadas, A. Gelgudas su Dembinskiu pribuvo į Lietuvą. Pas Rągrodą 29 d. gegužio Gelgudas sumušė Sakena. Lenkų spēkos susivienijo Kedainiuose, ir sukilimas Lietuvoje atgijo. Dybičiui tapo pertraukta komunikacija su Peterburgu. Bet išsirengimas ant Vilniaus nenusisekė, nes Gelgudas pralaimėjo kovą pas Vilnių 19 d. birželio. Armija pasidalino Kuršėnuose į 3 kolumnas, kurių vadais buvo generolai: F. Rohland, Chlopickis ir Dembinskis. Chlopickio ir Gelgudo kolumna turėjo kreipties linkui Kauno, Rohlandas linkui Palangos, Dembinskis-gi — į Pakuršę. Chlopickis 13 d. liepos perėjo per Prūsų rubežių ir sudėjo ginklus. Rohlandas, spaudžiamas atėjusių iš pietų maskolių, žadėjo susijungti su kolumna Chlopickio, bet pasivijo valandoje, kada ta jau ėjo į Prusus. Matant, kad Chlopickio tuntas sudeda ginklus, Rohlando glitose pasigirdo šauksmai "vylius!". Vienas iš oficiėrių, kap. Kaz. Skulskis, raitas nulėkė pas Gelgudą, kuris buvo skaitomas viršiausiu pardaviku, ir šuviu iš pištalieta padėjo jį ant vietos. Keletą dienų vėliau pasekė Chlopickį taip-gi Rohlandas. Tik vienas Dembinskis, nois buvo sunkiausiose sąlygose, apveikė pavojų ir iš jo išėjo su garbe. Persiskyres su Rohlandu ir Chlopickiu pas Kuršėnus, turėdamas 3500 kareivių, 450 šuvių ir 100 aukišnių kasoje, jis traukė į Pakuršę. Nenorėdamas sekti Chlopickio ir Rohlando pėdomis, jis Panevėžyje rįžosi persikelti į Lenkiją. Apsuptas iš visų pusių baisių pavojų jis pasiekė Varšavą 3 d. rugpjūčio, ir už savo nuopelnus tapo paskirtas Varšavos gubernatorium.

Artinantes d. kniaziui Mikolui prie Dybičiaus armijos, Skrzyneckis pas Zegrze ir Serock slapta persikėlė per Bugą ir Narvą, o Uminskis pasiliko ginti Varšavą. Skrzyneckis pasiuntė Lubienski pas upę Nur'ą sunaikintų perkėlimą ir užstotų Dybiciui kelią, o pats pas Sniadovo užgulo ant d. kn. Mikolo gvardijos, bet neišdrįso stoti į mušį prie geriausios progos; užėmė Ostrolęką gen. Gelgudas. Kad Skrzyneckis po kelių dienų pamanė susiremti su gvardija, toji jau buvo pas Tykociną, ir, veikiai atmušęs Lubienską, Dybičius susivienijo su gvardija pas Nadborus, atkirsdamas Lumžoje Gelgudo diviziją. Tad Skrzyneckis per Ostrolęką grįžo į Varšavą, nes maskolių spėkos įaugo iki 70000 žmonių. Dybičius vijosi lenkus ir, pas tiltą per Narevą, ties Ostrolęka pasivijęs, iššaukė mušin, kuriame krito 270 oficerių, ir apie 8000 Lenkų kareivių, taip-gi gen. Kickis ir Kamienskis. Rods ir maskolių nuotrotos buvo nemažos, ir po to mušio Lenkų armija ramiai traukė į Varšavą. Gelgudą iš Lumžos Skrzyneckis dabar išsiuntė į Lietuvą palaikyti ten iškilusį maištą. Gelgudui įsakymą nunėšė gen. Dembinskis, kuris su 150 raitelių persiplėšė per maskolių armiją. (Kas atsitiko Lietuvoje, jau augščiau atpasakota).

Julini Urs. Niemcevyčiui nuvykus į Angliją, gauta Anglijos pažadėjimas padaryti intervenciją, jaigu sukilimas seksis. Europos vieša opinija, o net ir valdžios, stojo Lenkų pusėj. Bet Skrzyneckio neveiklumas ir politikavimas Lenkijai likosi nelaime. Dybičius iš Ostrolėkos atkako į Pultuską, ir čia Klečeve 10 d. birželio mirė nuo choleros. Netrukus umai pasimirė ir d. kn. Konstantinas Vytebske. Dabar vadu caras paskyrė feldmaršalą Paškevyčių, kurs vandeniu ir per Prusus turėjo dasigauti į savo armiją: taip Rosijai susinešimo keliai per Lietuvą buvo pavojingi! Bet Skrzyneckiui nieko neveikiant per dvi savaitis, maskolių armijos dalis apo išsiūsta Lietuvon prieš Gelgudą ir Chlopickį.

Paškevyčiui buvo įsakyta persikeldinti per Vyslą ir pažadais vylioti Lenkų vadą. Jis pasitraukė į Paprusę palei Vyslą ir ėmė statyti tiltus per upę pas Niesavą. Prusai suteikė maskoliams medžiagą ir maistą. Gedanoje buvo net maskolių komisariatas! Prusai kenkė Lenkams kaip galėdami. Pereinant per Vyslą, Lenkai turėjo progą makolius įveikti, bet Skrzyneckis nieko nedarė, velydamas geriau kariauti su Varšavos laikraštinkais. Tad Paškevyčius su 60,000 žmonių, 10,000 arklų ir 310 armotų patraukė linkui Varšavos. Tik dabar Tautinė valdyba 10 d. rugpjūčio atšaukė nuo vadovystės Skrzyneckį, paskirdama jo vieton sugrįžusį iš Lietuvos Henrikį Dembinski su štabu: Lubienskiu ir Pradžynskiu; tam nekenčiant demokratų ir atsitraukus atgal iki 2 mylių nuo Varšavos, mieste kilo riaušės: nužiurėta vylių viršiausiojo vado! Riaušėninkai Varšavoje paskerdė apie 300 kaltų ir nekaltų, įtariamų vyliais. Galiaus viršiausiu vadu paskirta Pradžynski, o Kruko

vieki Varšavos gubernatorium. Seimas-gi suteikė jam beveik diktaturą. Dabar Lenkai turėjo į 50000 žmonių ir 205 armotas. Pagal Pradžynskio pleną nutarta visa kariumeneginti Varšava, o tik diviziją po vada Ramorino išsiūsti į anapus Vyslos atmušimui Rozeno. Paškevyčius su 61000 kariumenės ir 344 armotomis pasitraukė į Rašyną ir susijungė su gen. Kreicu, turinčiu 21,500 kareivių ir 90 armotų. Be to gen. Rudiger perėjo per Vyslą į Sandomieriškius ir galėjo susivienyti su Paškevyčium, bet turėtų pirma sumušti mitrų partizaną S. Rožyekį, kas pasirodė negalimu esą. Ant Siedleų vieškelio iki Grochovui stovėjo gen. Rozen, bet jis turėjo iš viso tik keliolika tukstančių kareivių.

Krukovieckis nepašaukė Varšavos gyventojus ginti miestą, nes jis liaudies nekentė,—vadino jakobiniais, ir jų labjaus, negu maskolių, bijojo. Ramorinas atstumė Rozeną į Brasčius ir Paškevyčius per gen. Dannenbergą ėmė derinties: tegul Lenkai grįžta po Nikalojaus skeptu, atsižadėdami Lietuvos ir Ukrainos, atitraukę kariumenę į Plocką! Bet seimas reikalavo nepriklausomybės. Krukovieckis-gi nesirupino gynimu Varšavos, net Ramorino neatšaukė (su 20000 kareivių ir 40 armotų), ir taip prapuldė sukilimą.

Rugsėjo 8 dieną Varšava tapo paimta ir greit ten "tvarka užviešpatavo". Vadovai P. Vybickis ir kiti tapo išsiūsti į Siberiją, didžiunų moters per prievartą atiduotos už pačias prastiems saldotams, o šiap žmonės tapo atiduoti į kariumenę ir išsiūsti į tolimus imperijos pakraščius¹⁾ ar į baudžiavas²⁾. Rods vartojimas prigimtos kalbos administracijoje ir teisme buvo gvarantuotas, bet konstitucija galutinai tapo panaikinta, o jos vieton tapo apskelbtas origaniškasis statutas³⁾ 1832. Lenkai tokiu budu pastojo dalimi Maskolijos ciesa-orystės. Demokratijos idėjos perėjo Maskolijon, ypačiai kada Lenkai pasiplatino visur kaipo revoliucijos misionieriai.

Kaslink Lietuvos, Nikalojaus ir jo adjutanto Bendorffo supratime rusifikacija buvo geistina lygiai Rosijai, kaip ir Lenkijai; juo greičiaus seksis užtvirtint lenkiškas pobudis "lenkiškųjų gubernijų", tuo labjaus pasitikrins pagalvojimas harmonijos tarp ciesa-orystės ir karalystės, sudrumstos *neišpildomomis aspiracijomis*. Tai buvo, anot Smolkos, *Credo* Nikalojaus dar prieš karunavojimąsi jo Varšavoje.

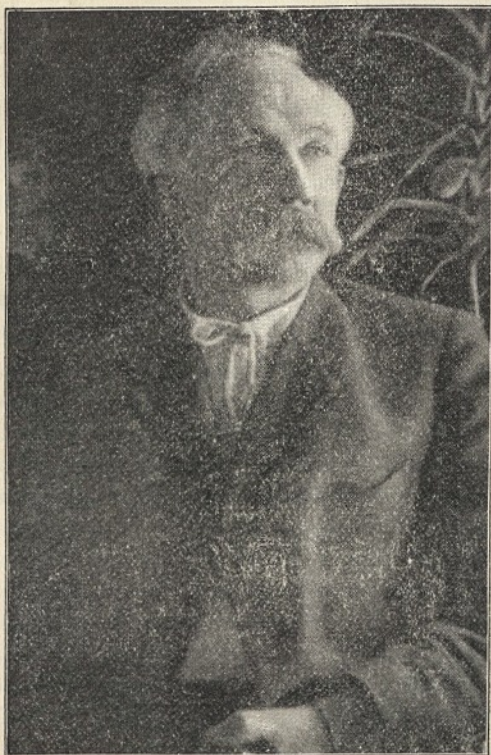
1) Abelnai likimas maskoliško kareivio laikuose Nikalojaus I buvo pasibaisėtinas. Blogai maitinamas, menkai dengiamas, nukamuotas muštromis ir už menkiausius nukrypimus nuo įsakymo plakamas lazdomis. Tukstančius kareivių užmušinėta stačiai tokiose pabaudose lazdomis. Už tatau maskolių liaudis ir praminė carą Nikalojų "Palkin".

2) Viršiausio štabo viršininkas gen. Tolstoi 19 d. vasario 1832 m. pranešė Paškevyčiui, kad caras liepė vaikisčius našlaičius ir neturinčius prieglaudos surinkti karalystėje ir išsiūsti į Minską, kad tenykščio garnizono vadas išskirstytų juos į batalijonus kantonistų ir potam išsiūstų į pulkus, nurodytus viršiausiojo štabo vyriausybes.

Varšavos universitatė tapo uždaryta, "Mokslo rietelių Draugystė" išardyta, jos sąnariai ir universitatės knygynas išgubenti eterburgan.

3) Teistojams atimta savarankiškumas. Ivesdinta: siuntimų į Siberiją ir konfiskatą turtų. Luomų skirtumai tapo užtvirtinti.

Už tai panaikinus Lietuvoje Vilniaus universitatę, sumažino mokslaeivių skaičių, įvedė aštrią cenzūrą knin-goms ir lenkiškiems laikraščiams Vilniuje. Visur urė-duose įvedė maskolišką kalbą Ažuot Lietuviško Sta-tuto, tapo įvesdintas Svod Zakonov, kas galutinai pa-naikino ukėsų savistovumą ir pavaldinius pavertė į ver-gus. Todėl santikiai ponų su valsčioniais niekad nebu-vo taip žiaurus, kaip laikuose caro Nikolajaus. Jau-nuomenė, geidžianti mokslo, kako į Maskoliją, kur 1834 metais tapo atidaryta Kijevo universitatė. Ant vietos theologiškų fakultetų, prie uždarytų Varšavoje ir Vil-niuje universitačių įsteigta dvasiškas akademijas Romos katalikams, Vilniuje 1833 m., o Varšavoje 1836 m. Iš-tų pirmoji 1842 m. tapo perkelta į Peterburgą. Iš pa-naikintos Vilniaus universitatės įsteigtoji į vietą medi-kališkojo fakulteto mediko-chirurgiška akademija tapo 1842 m. uždaryta.

E. A. VOLTERIS

Latvis, lietuvių kalbos tyrinėtojas ir lietuvių spau-dos dabartinis cenzorius Peterburge.

Šis bei Tas iš Chronikos.

ATEIVIŲ SAVAAPSAUGOS ORGANIZACIJA.

Liepos 14 d. š. m. Town Hall svetainėje atsibuvo svarbus susirinkimas, nes gal pirmutinis tos rūšies ne tik Scranton, Penn'a., mieste bet gal pirmutinis ir visoj šiaurinėj Amerikoj. Susirinkime dalyvavo Lenkai, Lie-tuviai, Ruthėnai, Magyarai ir Slavokai. Susirinkimo tikslu buvo patvirtinimas rezolucijos protesto priešais kongresmonų Dillingham'o, Burnetto ir senatorio Root'o pasikėsinimus ant ateivių laisvės ir ant teisių sąpylie-čių, nepripažįstančių monarchistiškų valdymo formų. Protesto rezoluciją, sustatytą ir perskaitytą magyaru reprezentanto, Dr. Eug. Hamburszki'o tapo vienbalsiai patvirtinta. Išauškinimui to tarptautinio susirinkimo tikslo, atstovaujamų tautų kalbėtojai savo prigimtose kalbose laikė prakalbas. Susirinkimo pirmsėdžiu išrink-ta Lietuvių atstovas, Dr. Jonas Šliupas, kuris anglų kalboje susirinkusiai gana skaitlingai publikai, atidary-damas susirinkimą išaiškino susirinkimo tikslą ir toli-mesni sieki tokios užmanomos tarptautinės ateivių orga-nizacijos, kad suvienytoms bendromis spėkomis apsigy-nus nuo skriaudų, kokios ateiviams paprastai buna da-romos, netik darbuose, kalėjimuose, prieglaudose, li-gonbučiuose, bet net ir teismuose!

Dr. Šliupo kalbai entuzijastiškai pritarta, vienbal-siai pripažįstant, kad tokias ateivių sąryšys dėl savaap-saugos yra visiems geistinas ir neatidėtinai reikalingas! Tuomet pirmsėdis Dr. Šliupas padavė mintį, kad apart centralinio sekretoriaus, p. M. Sznyter'io nuskirto per patį pirmsėdį, butų nuo kiekvienos atstovaujamų tautų išrinkti vice pirmsėdžiai ir sekretoriai. Nuo lenkų iš-rinkta: Juozas Kowalewski—vice-pirmsėdžiu, T. Zare-vicz—sekretorium; nuo lietuvių: Simas Kazokas—vice-pirms., J. B. Smelstorius—sekretorium; nuo rutėnų: Gregoras Krakivski—vice-pirms., Mik. Biela—sekret.; nuo magyaru: Fr. Matyska—vice-pirms., Dr. Eugenius Hamburszky—sekretorium.

Išrinkus prezidium, per kelias valandas tęsėsi kal-bos; lietuvių kalboj kalbėjo Fr. Žyvatkauskas. Po kal-bų buvo paduotas įnešimas išrinkti komitetą, kuris ru-pintųsi galutinai suorganizuoti "Ateivių savaapsaugos sąryšį", bet susirinkimas išreiškė pasitikėjimą esančiu komitetu, įgaliodams jį veikime reikalingus žmones nu-siskirti pagal savo valią.

Komitetas triusia ir, vasaros karščiams praėjus, ke-tina vėl sušaukti visuotiną tarptautinį susirinkimą.

Tokios organizacijos veikimo lauku nuskirta pra-džiai vietinis miestas ir apielinkė, bet tolesniai žadama apimti visas pavietas, apginant kiekvieną koku nebuk budu per miesto viršininkus, per policiją bei visuomenės įstaigose beteisiai nuskriaustą ateivį.

Žinoma, tų norų įgyvendinimas priguli nuo beinte-

resinio pasišventimo veikiančiojo komiteto, bet visgi toks ateivių sąryšys dėl bendro savo reikalų apgynimo, ištikro turi didelę svarbą ir daug ką galėsiąs išreikalauti ateivių gerovei ateityje. ir todėl linkėtina, idant pradėtojai to svarbaus darbo subudavotų minimam sąryšiui tikrus ir tvirtus pamatus, duodami paveizdą ir kitų vietų amerikiečiams ateiviams.

STRINDBERG (1849†1912).

Nėsenai pasimirė plačiai žinomas pasauliui dramaturgas Strindbergas, apie kurį skaitome gan gyvą straipsnį rusų laikraštyje „Nedėlia“, pagal kurį supažindinsime „L. Minties“ skaitytojus su to rašytojo veikalais.

Strindbergą kankino vieną vieną smėkla per visą jo gyvenimą; ta smėkla—tai moteris!

Vyras negali apsieiti be moters, moteris neapsieina be vyro; tik vyriškis jieskosi mylimosios, o moteris jieskosi motinystės; atsiradus vaikams, baigiasi meilė. Tame tad ir yra meilės dissonansas. Kartais: pilnai jau pasotinę savo geidulius, vyras ir moteris pasidaro baisiausi vienas antram priešai ir jaučiasi lyg ir anie viens prie kito prikaustyti katorginiai. Kartais ir taip atsitinka, kad vyras ir moteris, nors jiedu ir myli viens antrą, ačiu poligamijon kripstančiam judviejų prigimimui, negali išskirtinai viens antram prigulėti; jie trokšta liuosybės, o bijodamiesi viens antro netekti, nedrįsta išsiliuosuoti iš bendros vergijos. Jungtuvės—tai haremas. Toliaus,—tai skaudžiausia,—moteris jungtuvėse geidžia pasiliuosuoti nuo mergiškos prigulmybės, tokiai moteriai jungtuvės — tai kelias į laisvą, o kartais ir palaidų gyvenimą. Kartais moteris jungtuvėse jiesko atramos savo despotizmui sulig vyro; tuokart moterį apsėda bėsas ir jungtuvės virsta pragaru: vyras prie tokių aplinkybių žuva pats arba prazūdo moterį.

Šiose idėjose tai ir yra nesenai pasimirusio Švedų rašytojo Strindbergo prasmė.

Kaip Tolstojus savo „Kreicero Sonatoje“, taip ir Strindbergas savo raštais be pasigalėjimo apšviečia net paslapčiausius jungtavių kampus. Jis, žiurėdamas į jungtaves, apšviečia plačiai ir šiaip santikius tarp vyro ir moteriškės. Pats, daug savo gyvenime perkentėjęs, visų gyvenimo vargų ir nelaimių kaltininke matė moterį ir tiktai moterį. Jis be pasigailėjimo plaka ją savo raštais, plaka ir vyrą, kurs ar tai geidulių apjakintas, ar tai dėl kitų priežasčių tampa moters vergu — idiotu. Jo veikalė „Skolininkai“ vyras sako:

“Kartais aš manydavau, kaip tai aš ramiai gyvenčiau, jai bučiau laisvas, bet kaip tik ji mane apleisdavo — aš ilgėdavau jos, lyg savo kuno ir sielos. Kartais man rodosi, buk jinai — neatskira ypata, o dalis manęs paties, vidujinis koksai tai narys, kurs apėmė mano valią ir mano galę gerėties gyvenimu. Aš negalėčiau pasakyti, ar jinai — aš, ar aš — jinai. Kuomėt ji juokias,

juokiuosi ir aš, ji verkia — verkiu ir aš. Ir kada ji gim, dė musų kudiki, aš jaučiau tas pačias kančias, kurias ji kentėjo.”

Strindbergas moteris piešė juodžiausiomis, kokias tik gali surasti poeta-dailininkas, spalvomis. Dramoje „Tėvas“ jis sako, kad nė vienas vyras negali buti ištikinęs, jog jo moters gimdomas kudikis yra jo kudikis, o ne kokio kito vyriškio.

Tankiausia Strindbergo veikalai užsibaigia moters sugėdinimu ir pažeminimu. Bet jis ne vien tik su moterimis taip aštriai kovojo. Jis savo „Šios galdynės pasakose“ skaidžiai muša ir pajuokia visą dabartinį surėdymą: bažnyčią, karališkąją valdžią, nuosavybę, skirstymąsi luomais ir visokeriopus žmonių prietarus. Jis, kaip ir Ibsenas, už visa tai buvo persekiojamas ir turėjo išeiti iš savo tėvynės, — pagaliaus veikale „Pragaras“ piešia savę, kaip jis bijosi persekiojimų ir ką toje baimėje jaučia. Ir toje savo jau sergančios dvasios kelionėje jis priėjo iki katalikų vienuolyno.

Jame randama šis-tas bendro su didžiuoju rusų mintintoju Tolstoj’u, tik pas Strindbergą visa kas kreiva, siulas mazgais nusimezges; o pas Tolstojų visa kas tiesu, dailu, be priešginiavimų. Bendrumas jai bent tame yra, kad jis savistoviai ir atkakliai, kaip ir Tolstoj, jieskojo teisybės, idealo, gyvenimo saiko. Bet tame jieskojime jis taip toli nuėjo prieštariavimų takais, kad iš dvasios demokrato pavirto dvasios aristokratu, už liuosybę ėmė ginti tvirtesniųjų tiesas; socialistas kovotojas pavirto individualistu; laisvamanis pavirto į žmogų apsitveriantį prietarų siena ir atsidavęs bedievystei— sustojo prie vienuolyno vartų; pažino chemiją, botaniką ir geologiją, o pavirto alchemiku, dvasių regėtoju ir mystiku.

Jo jautri ir begalo lanki dvasia nei valandėlei nemiegojo. Jis sutvėrė puikias istoriškas ir iš gyvenimo noveles, gražias dramas iš Švedų istorijos, vienaveiksmes scenas, pilnas žavėjančios poezijos, nupiešė net jau įgyvendinto socializmo paveikslus. Gi dvasios audrų laikuose jo parašytieji veikalai tikrai uždegina skaitytoja dvasią; prie tokių veikalų reikia priskaityti: „Kvailo išpažintis“, „Pragaras“ ir „Tėvas“.

V. K. R.

LAIKS SUBRUZTI.

Šiandien mes Lietuvių laisvamanių Suvienuytose Amerikos Valstijose priskaitome bent 10, 15 tuktsančių žmonių. Bet jie nėra susirišę kruvon kaipo maž-daug vienokių pažiurų žmonės, ir todėl jų spēka nematoma ir nereiškianti, kitaip butų esant jiems susirišus vienan kunan, kurio įjega ištikro galėtų sudrebint tamsos sienas ir praskinti platų kelią šviesai ir ją sekančiai tikrai laisvei. Rods mes lietuviai nepratę esame prie organizuoto darbo ir todėl užsileidžiamė Romos popiežiaus ar-

mija—kuningija, kuri ant mūsų viešpatauja su pagelba užhipnotizuotų katalikiškųjų tamsių minių, tam tikslui įkurdama apie 80 romiškai-airišku — bažnyčių, kurios yra, temdinimo, skyrstymo ir dvasios vergimo įstaigomis, nekalbant jau apie apiplėšimą tikinčiųjų žmonelių! Ar-gi ne laikas jau butų mums, kurie išsiliusavome iš tinklų to juodo voro, stoti atviron kovon su priešu mūsų laisvės ir mūsų ateities! Spėka mūsų yra didelė, tik reik ją bendrai panaudoti bendriems mūsų buvio gerovės reikalams; privalome reikalauti kaipo šalies pyliečiai, kad valstybei mokesčia butų mokama ir nuo bažnytinės savasties. Romos katalikų kuningija šiandien savose rankose turi savastį vertės į 5 milijardus dolerių; jie nemoka valstybinių mokesčių ir apgauna draugiją, ir mes, laisvamaniai, nors neprigulime prie tų bažnyčių, vienok mokestis už tas temdinimo įstaigas ir mes priversti esame mokėti, nenoromis prisidedame prie statymo ir palaikymo.

Vėrtėtų susiprasti. Jaigu bent 10,000 laisvamanių tuos 6 dolerius, kuriuos katalikas atiduoda kuningui už paklausymą apsakymo “griekų”—atiduotų apšvietos reikalams, tai ištikro ar galima butų guosties, kad neturime gerų svietišku mokyklų, kurios auklėtų mūsų jaunimą ir neleistų vaikams likti svetimais jų gimdytojams! Tik po 6 dolerius sumokant pasidaro suma mažų mažiausia 60,000 dolerių! Už tokias sumas galima pradėti steigti ir plačiausią mokyklą su universitatus teisėmis. Ar ta kad ir viena visoj šalyj mokslo žinyčia neatneštų mums visiems tukstančius kartų daugiau naudos, negu 80 bažnyčių, šimtus tukstančių dolerių prarijusių, ir da-gi padovanotų airiams? Tik sveikai pamintinkime! Kovoje prieš tamsą ir dvasios vergiją tikriausias ginklas — tai šviesa! Be jos negal butsusipratimo ir laisvės.

Kovodami už savo išsiliuosavimą ir ateitį, pirmiausiai turime reikalaut uždėjimo mokesčių ant bažnytinės savasties, tai kuningijos turtai sumažės, o tukstančiai dolerių liks visuomenės kišenėse. Rodosi, kad tai menkas dalykas, jaigu bus išreikalauta, idant bažnyčios mokėtų nuo savo savasties mokesčius į valstybės išdą. Ne! Sudėjus tuos mokesčius kravon, per visą šalį, išeina didelė suma pinigų, kuri, be abejonės, sumažintų kitus mokesčius, ant žmonių uždedamus.

Iš sutaupintų skatikų, ypač bent dalį to, ką katalikas išmoka tamsos apaštalu ir bažnyčių užlaikymui, mes, kurie išliuosavom savo mintis iš religijinių pančių, —sakau, tik dalį to pašvėskime mokyklos reikalams, o greit matysime iš to didelę naudą; netik dvasišką, bet ir medegišką naudą, nes šviesa — tai tiktai tikras ir neapgaulingas kelias prie laisvės ir laimės! Tik pagalvokime!

Lenkų Związek Nar. Pol. padarė didelį darbą pirkdamas Cambridge Springs, Ohio, tinkamus universitatus įkurimui namus, kur jau ir įsteigė mokslainę, auklėji-

mui savo jaunuomenės. Ir kodėl mes geruose darbuose nepasekame kitas tautas? Laiks ką-nors reališko ir tikro steigti, nes amžinomis negacijomis negyvensime!

Šiandien pirmiečiai—ant nelaimės—kaujasi, ir tai suvis bereikalingai, tarp savęs lyg visai užmiršdami, kur gyvas, tikras ir atkaklus visos pirmyneigos priešas, ypačiai lietuvių tautoje, kur nėra kitos, kaip tik kuningija aristokratijos. Lietuvių kovoje už ateities siekius stipriausią reakciją stato tik kuningija. Mes gavę progą susiprasti,—kas nėra galimu bunant religijinių prietarų įtekmėj ir kuningijos avinyčios žarde—juk nevilksime ant savo sprando kapitalizmo jungą, bet turėdami sveikas mintis, žinosime, kas reikia veikti, kad susitaisius tokią draugijoje tvarką, kad kapitalistai pasirodys bereikalingi. Tai-gi pirmiausiai apveikime mirtiną pažangos ir laisvės priešą—bažnyčią, o kapitalistai patįs savaimi turės išnykti, kaip greit tik visuomenės plačiosios minios liausis bijoję šviesos ir gerovės ant žemės!

Nekovokime savo tarpe, bet kreippime ginklą prieš tikruosius draugijos nevidonus, reikalaudami visur nuo savo kongresmonų, kad tie reikalautų apmokėsčiavimo bažnytinės savasties.

Senas Draugas.

Iš Broad Brook, Conn., mums rašo: “Čionai gyvena ant farmų 60 lietuviškų šeimynų, daugiausiai augina tabaką, ir visi gerai gyvena kravoj aplink E. Windsor Hill, Conn.” Tai šaka darbo, kurioje lietuviai praigyvent galėtų... Farmose gerai gyvenasi šeimynai, jaigu šeimynos šanariai dirba. Bet jaigu reikia samdyti darbininkai, tai nelengva yra. Šiandien darbininkas nežiuri teisingumo išpildyme savo pareigų, nebus prie jo pristovo,—tai ir nedirbs, nors darbo neatlikimas didžiausį naostolį samdytojui atgabentų. Jieško savo t'esų, bet savo pareigų nemato! Nesupratimas savo pareigų, o sykiu reikalavimas pilnos darbo liuosybės ir daro tą priežastį, kuri daugeliui nuosekliau į dalyką žiurinėčių neleidžia kol-kas sutikti su socializmu.

Lietuviams Žinotina

Šiuomi atkreipiame ypač gerbiamųjų “Laisvosios Minties” skaitytojų, kad surengta ir spaudon atiduota pirmoji Laisvosios Minties Albumo serija, susidedanti iš 48 puslapių. Telpa gražus paveikslai pasaulio mokslavyrių, nukentėjusių už laisvas pažvalgas, taip-gi lietuvių veikėjų, dailės, mokslo ir kultūros srityse. Apart to telpa gražiausi vaizdeliai iš Lietuvos gamtos. Spausdintas ant gražios ir brangios popieros. Prekė tik 50 c.

L. M. Administracija.